

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Mgr. Petr Najman

**Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči
biologických rodičů a jim svěřených dětí**

Rigorózní práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči biologických rodičů a jim svěřených dětí“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 188 004 znaků včetně mezer.

V Horním Slavkově dne 25. listopadu 2022

.....

Mgr. Petr Najman

Obsah

Úvod	6
1. Vymezení klíčových pojmů.....	10
1.1 Péče nahrazující péči rodičů.....	10
1.1.1 Pěstounská péče.....	12
1.1.2 Osvojení.....	16
1.1.3 Poručenství	17
1.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby (svěřenectví)	18
1.2 Rodina.....	20
1.3 Nezaopatřené dítě	21
2. Dávky pěstounské péče.....	22
2.1 Odměna pěstouna	30
2.1.1 Oprávněné osoby	31
2.1.2 Odměna pěstouna v případě prarodičů a praprarodičů (do 31. prosince 2021).....	33
2.1.3 Výše odměny pěstouna a její historický vývoj.....	35
2.1.4 Odměna pěstouna a dočasná pracovní neschopnost.....	39
2.1.5 Odměna pěstouna a oblast zaměstnanosti	40
2.2 Příspěvek při pěstounské péči	40
2.2.1 Oprávněné osoby	42
2.2.2 Výše příspěvku při pěstounské péči	42
2.3 Příspěvek při převzetí dítěte	43
2.3.1 Oprávněné osoby	43
2.3.2 Výše příspěvku při převzetí dítěte.....	44
2.4 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	44
2.4.1 Oprávněné osoby	45
2.4.2 Výše příspěvku na úhradu potřeb	48
2.4.3 Souběh příspěvku na úhradu potřeb dítěte s dalšími dávkami	50
2.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	52
2.5.1 Oprávněné osoby	53
2.5.2 Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla	53

2.6 Příspěvek při ukončení pěstounské péče (do 31. prosince 2021).....	54
3. Zaopatřovací příspěvek.....	55
3.1 Opakující se zaopatřovací příspěvek	56
3.1.1 První podmínka nároku – nezaopatřenost	56
3.1.2 Druhá podmínka nároku – minimální potřebná doba péče	56
3.1.3 Třetí podmínka nároku – bezúhonnost	58
3.1.4 Čtvrtá podmínka nároku – individuální plán.....	58
3.1.5 Výše příspěvku a jeho započitatelnost	58
3.1.6 Odejmutí příspěvku a jeho znovu přiznání.....	59
3.1.7 Porovnání prolongovaných dávek se zaopatřovacím příspěvkem.....	59
3.2 Jednorázový zaopatřovací příspěvek	60
4. Dávky státní sociální podpory	62
5. Dávky nemocenského pojištění	65
6. Dávky důchodového pojištění.....	69
Závěr	71
Seznam použité literatury a pramenů	77
Shrnutí (abstrakt) a klíčová slova	84
Abstract and Keywords	84

Seznam použitých zkratk

Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ÚmlPrD	Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dětí, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších právních předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Tématem této rigorózní práce je sociální zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Právo na sociální zabezpečení patří mezi sociální práva, která jsou zakotvena v hlavě IV. Listiny základních práv a svobod. Ta v čl. 30 poskytuje občanům právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Zároveň přiznává nezbytnou pomoc k zajištění základních životních podmínek každému v hmotné nouzi. Čl. 32 tvoří oporu pro systém státní sociální podpory a rovněž sociálně-právní ochrany dětí. Z hlediska státní sociální podpory je klíčový odst. 5, který stanoví, že rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc od státu¹.

Vláda České republiky v prosinci 2020 schválila² Národní strategii ochrany práv dětí na období 2021-2029, jejímž hlavním cílem je zajistit všem dětem bezpečný život v rodinném prostředí. Tato idea je určitě krásná věc, ale v dnešní době nereálná, a proto musí do soukromoprávních vztahů v rámci rodiny vstupovat stát a zajišťovat všestranný rozvoj dítěte pomocí dostupných nástrojů. Jedním z těchto nástrojů je pomoc dítěti a jeho rodičům přímo v rodině, v jeho přirozeném prostředí, které dobře zná. Tato pomoc může probíhat například prostřednictvím preventivních sociálních služeb pro rodiny s dětmi, které zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách definuje jako sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Ne vždy je však žádoucí, aby dítě setrvalo ve své rodině a v takových případech by měla nastoupit širší biologická rodina nebo osoby nahrazující péči rodičů. Právě těmto osobám, resp. jejich hmotnému zabezpečení z různých úhlů pohledu se věnuje předkládaná práce.

Důvodem sepsání této práce byla potřeba – vyvstávající z vlastní praxe při výkonu sociálně-právní ochrany dětí – přinést ucelený přehled o sociálním zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Práce by také mohla být zdrojem informací pro pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, organizací pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí dle § 48 a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen také „ZSPOD“), ale také pro samotné pěstouny nebo osvojitele, kteří velmi často tápou ve svých nárocích na hmotnou podporu.

Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí je v České republice upraveno v řadě právních předpisů. Přestože existuje řada komentářů, věnujících se jednotlivým oblastem hmotněprávní úpravy náhradní rodinné péče, nebo sociálního zabezpečení,

¹ TOMĚŠ, Igor. In Veselý, Jiří a kolektiv. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Linde Praha, 2013, str. 19

² Usnesení vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020

ucelenější výklad problematiky sociálního zabezpečení náhradních rodičů neexistuje. Z praxe vím, že řada důležitých informací využitelných zejména v běžném výkonu náhradní rodinné péče je obsažena v normativních instrukcích nebo výkladových stanoviscích či metodikách, které vydávají k tomu kompetentní orgány.

Při zpracování této práce jsem vycházel kromě osobní zkušenosti s výkonem pěstounské péče (již 9 let máme v pěstounské péči chlapce, který žil své první dva roky života v kojeneckém ústavu), také ze svého profesního zaměření, kdy se práci s náhradními rodinami v organizaci Centrum pro dítě a rodinu Valika, z. s., která působí v Karlovarském kraji, věnuji již více než devět let.

Významnou skutečností, která ovlivnila i obsah této práce, bylo přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikované ve Sbírce zákonů pod č. 363/2021. Na tuto novelu se velmi dlouho čekalo, protože měla přinést vyšší podporu náhradní rodinné péče a její zkvalitnění. Příprava novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla uvedena už v Plánu legislativních prací vlády na rok 2019³ se stanoveným termínem předložení vládě v září 2019 a předpokládaným termínem nabytí účinnosti v červnu 2020. Tomu se tak nestalo a vláda tuto novelu předložila do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (sněmovní tisk 911) až 24. června 2020. Samotný legislativní proces nebyl vůbec jednoduchý a krátký. První čtení proběhlo až 27. ledna 2021, kdy poslanci přikázali návrh zákona k projednání ústavně právnímu výboru a výboru pro sociální politiku. Právě ve druhém jmenovaném byla vznesena řada pozměňujících návrhů, se kterými se muselo plénum sněmovny v rámci druhého čtení vypořádat. Dne 24. března 2021 prošel návrh obecnou i podrobnou rozpravou. Během třetího čtení, které proběhlo 7. května 2021, byl návrh zákona – vzhledem k velkému množství pozměňovacích návrhů – vrácen do 2. čtení. Opakované druhé čtení proběhlo 16. června 2021, kdy se k předloženým pozměňovacím návrhům opět vyjadřoval výbor pro sociální politiku a ten také navrhl proceduru hlasování. Na pořad schůze sněmovny se návrh zákona dostal 28. července 2021, kdy však bylo projednávání zákona přerušeno do 6. srpna 2021. Tento den byl návrh zákona schválen počtem 99 hlasů ze 113 přítomných. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona do Senátu Parlamentu České republiky 12. srpna 2021 (senátní tisk 145). Zákon byl projednán v senátním výboru pro sociální politiku 25. srpna 2021. Samotný návrh zákona se projednával na 16. schůzi Senátu dne 9. září 2021, kdy byl také schválen. Zákon byl následně 14. září 2021 doručen prezidentovi republiky k podpisu. Ten tak učinil 24. září 2021 a schválený zákon byl vyhlášen 8. října 2021 ve Sbírce zákonů v částce 161 pod číslem 363/2021 Sb. Na tomto

³ Příloha č. 1 usnesení vlády ze dne 12. prosince 2018 č. 830

podrobném popisu legislativního procesu jsem chtěl demonstrovat, o jak důležitou novelu zákona se jedná, když její legislativní proces byl ukončen po 15 měsících, dvou podrobných rozpravách, uspořádání řady odborných seminářů na půdě poslanecké sněmovny k této problematice a masivním lobování zainteresovaných subjektů sociálně-právní ochrany dětí. Tato novela zavádí od roku 2022 koncepční změnu pojetí pěstounské péče a s tím souvisejících dávek pěstounské péče. Všechny zásadní změny a náhled z praxe na tento nový právní stav nabízí jednotlivé kapitoly.

Z Analýzy příbuzenské pěstounské péče⁴ vyplývá, že minimálně pro polovinu pěstounských rodin (bez ohledu na rodinný vztah k dítěti) jsou dávky pěstounské péče základním předpokladem pro zajišťování náhradní rodinné péče o dítě. Z mého pohledu je tedy žádoucí, aby systém dávek pěstounské péče byl nastaven tak, aby dokázal uspokojit potřeby pěstounů a jim svěřených dětí a nenastala situace, že kvůli nedostatečné podpoře pěstounských rodin bude docházet k rušení pěstounských péčí a umístění dětí do institucionální výchovy. I tento aspekt bude podroben kritickému zkoumání v rámci rigorózní práce.

V práci zcela záměrně nenajdete obecné výklady k dávkám státní sociální podpory, nemocenského nebo důchodového pojištění, protože tyto informace jsou podle mého názoru dostatečně popsány v jiných odborných pracích a laická veřejnost se k nim ve srozumitelné formě velmi snadno dostane na informačních portálech Úřadu práce České republiky, České správy sociálních zabezpečení a dalších. Výše uvedené dávky budou v této práci zmíněny pouze tehdy, pokud existují specifické podmínky pro náhradní rodiče nebo jim svěřené děti.

Samotná práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola je definiční a vysvětluje základní pojmy tématu práce. Pro pochopení všech ostatních kapitol je klíčové správně chápat jednotlivé druhy náhradní péče. Druhá – stěžejní kapitola této práce se obsáhle zaměřuje na dávky pěstounské péče, které jsou upraveny v zákoně č. 359/1999 Sb. Jedná se o odměnu pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče vyplácený do konce roku 2021, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při pěstounské péči jako nová dávka od ledna 2022. Dávky pěstounské péče zcela jistě již mají své pevné místo v systému sociálního zabezpečení a stojí vedle státní sociální podpory jako svébytný systém. Třetí kapitola popisuje zcela novou nepojistnou dávku od ledna 2022 - zaopatřovací příspěvek. Touto dávkou chce stát podpořit přechod mladých dospělých z náhradní péče do běžného života. Čtvrtá kapitola se zmiňuje o odlišnostech v dávkách státní sociální podpory u náhradních rodičů. Pátá, resp. šestá kapitola zmiňují specifika v dávkách nemocenského, resp. důchodového pojištění z pohledu osob, které převezmou do péče cizí dítě.

⁴ Analýza příbuzenské pěstounské péče, Institut projektového řízení, 2017, str. 7. Dostupné na <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/dite/analiza-situace-pribuzenske-pestounske-pecce/> [cit. 7. října 2021].

Hlavním cílem práce bude nalézt odpovědi zejména na výzkumné otázky, kterými jsou:

1. Je současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazujících péče rodičů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí?
2. Je koncepční změna pojetí pěstounské péče a s tím souvisejícího systému dávek pěstounské péče zavedená novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikovanou pod č. 363/2021 Sb. ku prospěchu osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí?

K zodpovězení výzkumných otázek a tím pádem i k naplnění cíle této práce budu používat metody analýzy, syntézy a komparace, které se budou vzájemně vhodně prolínat, abych docílil ideálního stavu kritického zhodnocení současné právní úpravy reflektující zkušenosti a problematická místa v praxi. V textu si rovněž dovoluji některé úvahy *de lege ferenda*, které by mohly sloužit ke zlepšení systému sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí.

K dalšímu výzkumu lze doporučit podrobnější analýzu (po přibližně pěti letech po novele) vlivu diferencovaných dávek pěstounské péče (odměny pěstouna a příspěvku při pěstounské péči) na zprostředkované a nezprostředkované rodiny se zaměřením na naplňování potřeb svěřených dětí a finanční stabilitu rodiny. Hlubší zkoumání s odstupem času by si jistě zasloužila i nová dávka – opakující se zaopatřovací příspěvek, a to v tom smyslu, u jak velkého procenta mladých dospělých je upřednostňována tato dávka před prolongovanou odměnou pěstouna a příspěvkem na úhradu potřeb dítěte a zda opravdu tato dávka společně s posílením sociální práce podporuje přechod mladých dospělých do běžného života. Zatím z kusých dat publikovaných Úřadem práce České republiky vyplývá, že většina mladých dospělých i nadále čerpá příspěvek na úhradu potřeb dítěte a jejich „pěstoun“ (osoba, která vykonávala pěstounskou péči do zletilosti dítěte) dál pobírá odměnu pěstouna. Otázkou zůstává, zda se informace o možnosti čerpat novou dávku dostala k mladým dospělým a ti tak měli dostatek relevantních informací, aby se mohli svobodně rozhodnout, jakou dávku dál chtějí pobírat, nebo rozhodnutí „učinili jejich pěstouni“ a mladému dospělému toto oznámili jako danou věc.

1. Vymezení klíčových pojmů

1.1 Péče nahrazující péči rodičů

Vymezení pojmu „péče nahrazující péči rodičů“ je pro tuto práci klíčová, a proto je třeba zevrubně vysvětlit všechny v úvahu připadající formy náhradní rodinné péče, se kterými pracuje řada právních předpisů upravujících nejen sociální zabezpečení náhradních rodin.

Naprostá většina dětí žije ve svých biologických rodinách, ať už v těch nukleárních nebo širších, zahrnující další příbuzné (nejčastěji prarodiče nebo tety a strýce). Pokud však dítě z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, má právo na zvláštní ochranu⁵ a státní pomoc a stát má povinnost zajistit mu takové prostředí, které bude v jeho nejlepším zájmu a umožní mu všestranný rozvoj a vývoj. Primárně by mělo být dítě svěřeno do širší rodiny, pěstounské péče nebo osvojení a jako *ultima ratio* zvolit ústavní péči. Podle rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. září 2017, č. 43701/14 ve věci *M. L. proti Norsku* nemá však příbuzenská pěstounská péče vždy nutně přednost před cizí pěstounskou péčí. Soud musí i zde zkoumat nejlepší zájem dítěte, a to, že je někdo příbuzný dítěte automaticky neznamená vyšší kvalifikovanost pro výkon pěstounské péče.

Podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je zásah do rodinného života ve formě odebrání dítěte z rodiny možný pouze rozhodnutím soudu na základě zákona. Obdobně deklaruje právo dítěte nebyt odděleno od svých rodičů proti jejich vůli čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. K případnému oddělení dětí z péče rodičů musí dojít na základě soudního rozhodnutí v souladu s platným právem a v příslušném řízení se určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.

Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ze dne 26. října 2006, č. 23848/04 ve věci *Wallová a Walla proti České republice* a v rozsudku ze dne 21. června 2007, č. 23499/06 ve věci *Havelka a ostatní proti České republice* konstatoval, že nebyly-li děti vystaveny domácímu násilí nebo špatnému zacházení ani pohlavnímu zneužívání, a současně nebyl zjištěn znepokojivý zdravotní stav dětí, případně nedostatek citového zázemí ze strany rodičů či jejich psychická nerovnováha, nemohou být samotné nevyhovující bytové a sociální podmínky důvodem pro odnětí dětí z péče rodičů. Nevyhovující bytové podmínky nebo primární nedostatek finančních prostředků mají být řešeny prostřednictvím vnitrostátních prostředků pomoci. Rozhodnutí o odnětí dítěte z péče rodičů z důvodu špatných sociálních poměrů rodiny shledal Evropský soud pro lidská práva porušením práva na respektování rodinného života podle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Otázkou materiálních podmínek rodičů v souvislosti s odebráním dětí

⁵ Srov. Čl. 20 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

z jejich péče se zabýval i Nejvyšší soud České republiky. Ten ve svém sjednocujícím stanovisku ze dne 8. prosince 2010, č. j. Cpjn 202/2010 řekl, že důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zvláště pak její špatné bytové poměry.

V této práci se zaměřím pouze na tu výšeč péče o děti, která je vykonávána v individuální formě osobami pečujícími, tedy nejčastěji osvojiteli, pěstouny nebo poručníky. Tyto zmiňované osoby tedy nahrazují péči, kterou by jinak vykonávali v rámci své rodičovské odpovědnosti⁶ biologičtí rodiče.

Rozdělení rodiny představuje podle Ústavního soudu velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte. Za takové lze považovat vystavení dětí násilí nebo špatnému zacházení, pohlavnímu zneužívání, či „alespoň“ nedostatek citového zázemí, znepokojivý zdravotní stav nebo psychická nerovnováha u rodičů, případně nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatek ve spojení s dalšími okolnostmi⁷. V roce 2021 bylo odebráno na základě předběžného opatření soudu podle § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních nebo na základě vykonatelného rozsudku soudu z péče rodičů celkem 3 081 dětí. Mezi nejčastější důvody odebrání dítěte z péče rodičů bylo zanedbání výchovy dítěte (56 % případů) a jiné překážky v péči o dítě na straně rodičů⁸ (39 % případů). Zbývajících 5 % dětí bylo odebráno kvůli výchovným problémům dítěte, týrání nebo zneužívání dítěte.

Pro představu, kolik dětí je umístěno v náhradní rodinné péči, nám poslouží statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí. K 31. prosinci 2021 bylo v pěstounské péči celkem 12 351 dětí, v pěstounské péči na přechodnou dobu 538 dětí, v poručenství s osobní péčí poručníka celkem 3 236 dětí a ve svěřenectví jiné fyzické osoby celkem 4 534 dětí. Počet lidí, kteří mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče, byl k 31. prosinci 2021 celkem 11 796. Pěstounů na přechodnou dobu bylo zařazeno v evidenci 735, poručnickou osobní péči pak vykonávalo 3 518 osob, a péči jiné fyzické osoby vykonávalo celkem 4 075 lidí. Každoročně je do osvojení svěřeno mezi 300–350 dětmi. V zařízeních pro výkon ústavní výchovy bylo 5 630 dětí a v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc pak 429⁹.

⁶ Rodičovská odpovědnost podle ustanovení § 858 občanského zákoníku zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění.

⁷ Srov. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

⁸ Jinými překážkami na straně rodičů se rozumí například nástup rodiče k výkonu odnětí svobody, nepříznivý zdravotní stav rodiče vyžadující dlouhodobější hospitalizaci, skutečnost, že se rodiče zdržují na neznámém místě a nedaří se zjistit místo jejich pobytu apod.

⁹ Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1> [cit. 27. října 2022]

1.1.1 Pěstounská péče

Základní vymezení pěstounské péče, jako jedné z forem náhradní rodinné péče, najdeme v § 958 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Pěstounská péče by měla nastoupit ve chvíli, kdy o dítě nemůže ze subjektivních nebo objektivních důvodů osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku k tomuto uvádí, že jde o „(...) *soukromoprávní institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě osobou odlišnou od rodiče nebo od poručníka, jestliže tato péče nemůže být z objektivních nebo subjektivních důvodů vykonávána rodiči. Účelem pěstounské péče není přijetí cizího dítěte za své tak, jak je tomu v případě osvojení, kdy dochází ke změně statusu dítěte.*“ Platí tedy, že pěstounská péče je dočasná náhradní péče, protože rodič může vždy uplatnit své právo, aby mu bylo jeho dítě navráceno zpět do péče. Samozřejmě za předpokladu, že prokáže dostatek rodičovských kompetencí a odpovídající bezpečné podmínky pro návrat dítěte.

Další definici pojmu pěstounská péče nabízí Nejvyšší soud, který uvádí, že „*pěstounská péče je zvláštní forma státem řízené a kontrolované dlouhodobé náhradní výchovy dětí v rodině; rozhoduje o ní soud*“¹⁰.

Pro zjednodušení se často v praxi používá pojem „pěstouni“, který v sobě zahrnuje jak tzv. dlouhodobé pěstouny, tak pěstouny na přechodnou dobu. Zákon však pracuje s pojmy *osoba v evidenci* (pěstoun na přechodnou dobu) a *osoba pečující* (dlouhodobý pěstoun bez ohledu na případný příbuzenský vztah k dítěti). Tyto pojmy budou podrobněji vysvětleny v kapitole 2. Dávky pěstounské péče, protože jsou důležité zejména pro oblast odměňování pěstounů.

Pěstounem se může stát osoba, která má bydliště na území České republiky, skýtá záruky řádné péče a souhlasí se svěřením dítěte do své pěstounské péče. To, zda zájemce o pěstounskou péči skýtá záruky řádné péče a splňuje další předpoklady, se posuzuje v rámci tzv. odborného posouzení¹¹, které provádí krajský úřad na základě § 27 ZSPOD.

Dítě může být svěřeno do pěstounské péče jednotlivce (samožadatele) nebo společné pěstounské péče pěstounům, pokud jsou manželé. Se souhlasem druhého manžela může být dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů. V tomto případě se však na osobní péči o dítě v pěstounské péči podílí i manžel pěstouna, pokud žije v rodinné domácnosti. Současná právní

¹⁰ Zpráva Nejvyššího soudu k některým otázkám řízení a rozhodování soudů ve věcech pěstounské péče, sp. zn. Cpj 33/74, uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 28/1975.

¹¹ V rámci tohoto odborného posouzení se u žadatelů posuzuje bezúhonnost, charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav z hlediska duševního, tělesného a smyslového, motivace, která vedla k žádosti o pěstounskou péči, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, etnické, náboženské a kulturní prostředí žadatele, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro svěřením dítěte do pěstounské péče.

úprava nedovoluje svěřit dítě do společné pěstounské péče osobám žijícím v nesezdaném soužití, nebo v registrovaném partnerství. V případě rozvodu manželství společných pěstounů zaniká společná pěstounská péče. Soud manželství nerozvede do doby, než budou upraveny práva a povinnost pěstounů k dítěti pro dobu po rozvodu. Zemře-li jeden ze společných pěstounů, zůstává dítě v pěstounské péči pozůstalého manžela.

Souhlas rodičů se svěřením dítěte do pěstounské péče se nevyžaduje.

Rodiče mají i po svěřením dítěte do pěstounské péče vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, ledaže soud z důvodu hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak. Vzhledem k tomu, že rodiče nemají dítě ve své péči, je výkon rodičovské odpovědnosti omezen. Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat.

I po svěřením dítěte do pěstounské péče trvá vyživovací povinnost rodičů k dítěti. Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a odůvodněné potřeby dítěte. Ve vztahu k dávkám pěstounské péče je třeba uvést, že náleží-li dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte (podrobněji dále), přechází právo dítěte na výživné na stát¹². Je-li výživné vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, náleží rozdíl dítěti. Soud také může rozhodnout o způsobu hospodaření s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte a výživným, např. stanovit, že určitá část bude určena ke spotřebě a další část bude dítěti spořena. Vždy bude záležet na potřebách dítěte – např. zvýšené požadavky na dietu, zdravotní pomůcky, školní, jazykové kurzy¹³ apod.

Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat, při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů¹⁴. V oblasti rozhodování má oprávnění činit jen rozhodnutí o běžných záležitostech¹⁵ a v těchto věcech má právo dítě zastupovat a spravovat jeho jmění (zejména příspěvek na úhradu potřeb dítěte). Z povinností, které má pěstoun vůči rodičům, lze zmínit například informační povinnost, povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými, dále povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči. Z osobní zkušenosti vím, že často dochází ze strany soudů k rozšiřování práv pěstounů. Nejčastěji se jedná o rozšíření práv v oblasti zdravotní péče nebo zastupování a rozhodování v záležitostech týkajících se školního vzdělávání.

¹² Stanovené výživné je tedy v tomto případě poukazováno Úřadu práce ČR, který vyplácí dávky pěstounské péče.

¹³ Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 677.

¹⁴ Podle § 858 občanského zákoníku jde zejména o péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochranu dítěte, zajišťování výchovy a vzdělání dítěte.

¹⁵ Běžnou záležitostí nejsou například nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště, volba vzdělávání nebo pracovního uplatnění, přestěhování dítěte do ciziny či volba náboženského vyznání.

Stejně jako vlastní děti, tak i ty svěřené do pěstounské péče mají pomáhat podle svých možností a schopností v domácnosti pěstouna. V případě, že má dítě v pěstounské péči vlastní příjem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.

Dojde-li k podstatné změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči a pěstounem v podstatné záležitosti týkající se dítěte, může dítě, rodič nebo pěstoun navrhnout soudu změnu práv a povinností nebo dokonce zrušení pěstounské péče.

Pokud od svěření dítěte do pěstounské péče uplynula značná doba a dítě si zvyklo na pěstouny, může zájem dítěte nad zamezením změny rodinné situace převážit nad zájmem rodičů na sloučení rodiny, a následné osvojení tak může být ospravedlněno nejlepším zájmem dítěte. Lze se tedy domnívat, že pokud je v zájmu dítěte osvojení, musí zájmy rodičů nevyhnutelně ustoupit před zájmy dítěte. Toto judikoval Evropský soud pro lidská práva například ve věci *Aune proti Norsku*¹⁶.

Soud může dítě svěřit také do fakultativní předpěstounské péče, která je obdobou péče před osvojením. V této době je žádoucí zjistit, zda svěřením do pěstounské rodiny bude v souladu se zájmy dítěte. Soud má povinnost stanovit její délku a nad průběhem a úspěšností vykonávat dohled. Z vlastní praxe mohu uvést, že institut předpěstounské péče se využívá minimálně.

Pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí. Samozřejmě může pěstounská péče zaniknout i dalšími okolnostmi – rozhodnutím soudu (např. při navrácení dítěte zpět do rodiny, umístění do ústavního zařízení apod.), smrtí pěstouna a/nebo dítěte.

Specifickou formou pěstounské péče je od 1. června 2006 pěstounská péče na přechodnou dobu, kterou blíže upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Masivnější rozvoj zaznamenala pěstounská péče na přechodnou dobu až na přelomu let 2013/2014, protože do té doby chybělo systémové ukotvení sociálního zabezpečení těchto pěstounů. Tento fakt dokreslují statistiky – na konci roku 2013 evidovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí 33 pěstounů na přechodnou dobu. O rok později jich bylo už 421. Nejvíce pěstounů na přechodnou dobu (900) bylo v roce 2017, pak jejich počet začal klesat. Na konci roku 2020 jich bylo 732.

Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá nejdéle 1 rok a dítě je do ní svěřováno (a) na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, (b) na dobu, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat, nebo (c) na dobu nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. Z povahy a účelu pěstounské péče na přechodnou dobu vyplývá, že jde o překlenovací

¹⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. října 2010, č. 52502/07 ve věci *Aune proti Norsku*.

institut¹⁷. Dovidit to lze z ustanovení § 27a odst. 8 ZSPOD, které stanovuje povinnost soudu jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, stále trvají. Za tím účelem si vyžádá zejména zprávu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud soud dojde k názoru, že dítě může být navráceno do péče rodičů nebo jiných osob blízkých, nebo je tu možnost svěřit dítě do dlouhodobé pěstounské péče nebo do osvojení, rozhodnutí o pěstounské péči na přechodnou dobu zruší.

Otázkou maximální možné délky trvání pěstounské péče u téhož dítěte se zabýval již také Ústavní soud. Ten s vědomím skutečnosti, že pěstounská péče na přechodnou dobu je pouze dočasné, překlenovací či krizové opatření, které by nemělo zakládat dlouhodobou péči o dítě, trvající například několik let, judikoval, že i ustanovení o roční délce pobytu dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu je třeba interpretovat skrze nejlepší zájem dítěte, který ve výjimečných případech může vyžadovat setrvání dítěte v péči pěstouna na přechodnou dobu i déle než po dobu jednoho roku¹⁸.

Děti do pěstounské péče na přechodnou dobu může soud svěřit přechodným pěstounům pouze na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pěstouni na přechodnou dobu jsou profesionálové, kteří vykonávají specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti, budou spolupracovat s rodinou dítěte či budoucí náhradní rodinou. Přechodní pěstouni jsou vedeni místně příslušným krajským úřadem v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí upravuje v části páté (§ 47a a násl.) práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče. Mezi základní práva pěstounů patří například právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění péče (zkráceně v praxi využíván pojem „*respit*“, popř. „*odlehčení*“), právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci, právo na bezplatné vzdělávání v oblasti výchovy a péče nebo právo na pomoc při plnění povinnosti udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči.

Práva uvedená výše se často zrcadlí i v povinnostech, které pěstoun má. Pěstoun se tedy musí pravidelně vzdělávat, má povinnost umožnit styk dítěte s rodiči nebo umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí podle § 19 odst. 6 ZSPOD.

¹⁷ Informace Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 14. března 2013, č. j. 2013/17506-21. Dostupné na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d [cit. 13. prosince 2021],

¹⁸ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 31. prosince 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18

1.1.2 Osvojení

Osvojením se podle § 794 občanského zákoníku rozumí přijetí cizí osoby (v našem případě nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti) za vlastní. Předpokladem pro osvojení je takový vztah mezi osvojitelem (osoba, která má zájem osvojit nezletilé dítě) a osvojencem (dítě, které má být osvojeno), jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let¹⁹. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy. O osvojení nezletilého rozhodne soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel(é) zapíše do matriky jako rodič(e) dítěte. Osvojenec má příjmení osvojitele. Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající. Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost.

O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte²⁰, rodičů dítěte²¹ nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče.

Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů. Výjimečně může osvojit i jiná osoba; v tom případě soud též rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči.

Pro hmotné zabezpečení budoucích náhradních rodičů je také důležité zmínit péči před osvojením, resp. předání osvojovaného dítěte do péče budoucích osvojitelů, kterou upravuje § 823 občanského zákoníku. Se souhlasem budoucího osvojitele je možné mu předat osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba rodiče dali souhlas k osvojení. Souhlasí-li s tím rodiče²², lze dítě předat budoucímu osvojiteli do péče i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Jak uvádí důvodová zpráva, tak realizace této péče by měla přicházet v úvahu v situacích, kdy je nepochybné, že rodiče posléze dají souhlas k osvojení nebo nastane situace, kterou předvídá § 819 občanského zákoníku (tj. rodiče nebudou o dítě projevovat náležitý zájem).

¹⁹ Souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu se zájmy dítěte, může být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem výjimečně menší než šestnáct let.

²⁰ Dosáhlo-li osvojované dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník, kterým soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.

²¹ Souhlas dává rodič po řádném poučení o podstatě osvojení a jeho důsledcích osobním prohlášením vůči soudu. Problematika udělování souhlasu, nepotřebnosti souhlasu rodiče s osvojením a vyslovování nezájmu rodiče o dítě je upravena v § 809 a násl. občanského zákoníku a nebude dále v této práci rozebírána, protože nemá zásadnější vliv na problematiku hmotného zabezpečení náhradních rodičů.

²² Rodiče osvojovaného dítěte jsou povinni o předání dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Péče o dítě v době před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, není péčí před osvojením. Po tuto dobu má ten, komu bylo dítě předáno do péče, pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit jej; v záležitostech dítěte, které s touto péčí souvisí, může jednat, jen je-li toho nezbytně třeba.

Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas k osvojení dán, může být osvojované dítě předáno osvojiteli do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku, a to na základě návrhu osvojitele a rozhodnutí soudu.

Dříve než bude o osvojení rozhodnuto, musí být osvojované dítě v péči osvojitele na jeho náklad. Osvojitel má povinnosti a práva osoby, do jejíž péče je dítě svěřeno podle § 953 až 957 občanského zákoníku (tzn. svěřenectví). Péče před osvojením trvá po dobu dostatečnou (minimálně šest měsíců) pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Po dobu, v níž je dítě v péči osvojitele, se pozastavuje dříve stanovená vyživovací povinnost jiné osoby k dítěti.

Jsou-li pro to důležité důvody, soud osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence zruší. Osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. To neplatí, pokud je osvojení v rozporu se zákonem. Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a majetkové povinnosti osvojence vzniklé před tím, než bylo osvojení zrušeno, nejsou zrušením osvojení dotčeny. Osvojenec bude mít po zrušení osvojení příjmení, které měl před osvojením, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.

Je-li to v souladu se zájmy dítěte, může soud na návrh osvojitele rozhodnout i před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení, že je osvojení nezrušitelné.

1.1.3 Poručenství

Důvody pro jmenování poručníka nastávají v okamžiku, kdy tu není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručník má podle § 928 občanského zákoníku vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku, je poručenství stejně jako osvojení institutem statusovým.

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho naznačili rodiče, ledaže tato osoba poručenství odmítne. Jinak soud jmenuje poručníkem některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil. Není-li takové osoby, jmenuje soud poručníkem jiného vhodného člověka. Poručníkem lze

jmenovat jen plně svéprávnou osobu, která způsobem života zaručuje, že je schopna funkci poručníka řádně vykonávat. Do funkce poručníka může soud jmenovat i dvě osoby²³; budou jimi zpravidla manželé. Poručník odpovídá za řádné plnění své funkce a podléhá stálému doзору soudu, který je realizován zejména pravidelným (zpravidla ročním) podáváním zpráv o osobě dítěte, o jeho vývoji a správě jeho jmění.

Každé rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti²⁴ týkající se dítěte musí být schváleno soudem.

Poručenství zaniká, nabude-li alespoň jeden z rodičů poručenice rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat. Poručenství rovněž zaniká, nabude-li dítě svéprávnost, nebo je-li osvojeno. Poručenství zaniká také smrtí poručníka a/nebo poručenice, nebo rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, nebo o odvolání poručníka.

U hmotného zabezpečení poručníka je třeba zkoumat, zda se jedná o osobní péči o dítě či nikoliv, protože poručenství je primárně institutem právní ochrany dítěte. V případě, že poručník o dítě osobně pečuje tak, jako by mu bylo dítě svěřeno trvale do péče, přiznává mu § 939 občanského zákoníku hmotné zabezpečení jako pěstounovi, v ostatních případech nikoliv.

Pečuje-li poručník o dítě osobně spolu se svým manželem, použijí se ustanovení o poměru rodiče a jeho manžela k dítěti obdobně.

1.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby (svěřenectví)

Jedná se o subsidiární institut k péči vlastních rodičů, pokud tito nemohou o dítě osobně pečovat a neexistuje ani žádný poručník. V takovém případě soud může svěřit dítě do osobní péče jiného člověka. Svěření dítěte do osobní péče nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení. Rovněž má tato forma péče přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.

U této formy péče na rozdíl od pěstounské péče nebo osobní poručenské péče nevzniká nárok na dávky pěstounské péče (kromě příspěvku na úhradu potřeb dítěte – nově od 1. ledna 2022), a proto je třeba dbát na to, aby tato forma péče byla využívána v případě, kdy lze výživu dítěte zajistit osobami, které mají k dítěti vyživovací povinnost.

²³ Na tomto místě se otevírá prostor pro jmenování poručníků například u stejnopohlavních párů, kdy o dítě osobně pečují ve společné domácnosti obě osoby.

²⁴ Za významnou se podle § 877 občanského zákoníku považují zejména nikoli běžné léčebné (např. odstranění části těla, která se neobnovuje, ale jen nahrazuje) a obdobné zákroky (např. závažnější kosmetické zákroky), určení místa bydliště a volba vzdělávání nebo pracovního uplatnění dítěte.

Stejně jako u předchozích forem náhradní péče, musí pečující osoba skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky. Pokud soud nevymezení povinnosti a práva pečující osoby, použijí se přiměřeně ustanovení o pěstounství.

Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a povinnost platit výživné k rukám pečující osoby. Pečující osoba má právo vymáhat výživné stanovené rodičům na dítě, které má v péči, jakož i právo s výživným pro dítě hospodařit v zájmu dítěte podle jeho potřeb.

Na tomto místě je třeba zmínit zkušenost z praxe. Tento institut je některými soudy využíván jako určitá forma pojistky proti zneužívání dávek pěstounské péče u příbuzenských pěstounů. Soudy k tomuto přistupují z toho důvodu, aby příbuzný dokázal, že hlavním důvodem k převzetí dítěte do péče nejsou finance ve formě dávek pěstounské péče. Podle výzkumu zpracovaného pro MPSV²⁵ jsou nejčastějšími kritérii, která jsou OSPOD zvažována v případě rozhodování o výběru pěstounské péče nebo péče jiné osoby podle § 953 ObčZ v případě příbuzenské péče, z 81 % schopnost rodičů platit výživné, z 62,5 % sociální situace budoucích příbuzných pečovatелů, z 56,3 % možnost čerpat odborné služby v rámci doprovázení a z 25 % možnost vyššího „dohledu“ OSPOD nad péčí v případě svěřeni dítěte do pěstounské péče. Stanovisko OSPOD jako opatrovníka dítěte v soudním řízení je totiž pro rozhodování soudu jedním z hlavních podkladů. Z dat Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.²⁶ vyplývá, že příbuzenská pěstounská péče byla v roce 2020 nejvíce upřednostňována v hl. městě Praze a v kraji Vysočina. Naopak rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jiné osoby v rámci příbuzenské péče jednoznačně převažovalo v Ústeckém, Karlovarském a Jihomoravském kraji. Protože si je Ministerstvo práce a sociálních věcí vědomo nejednotnosti rozhodovací praxe a přístupů OSPOD a soudů k využívání institutu svěřenectví a příbuzenské pěstounské péče, dojde – na podkladech souhrnné výzkumné zprávy z výzkumného projektu s názvem „*Využívání a fungování institutu svěřenectví do péče jiné osoby (svěřenectví) v praxi*“ – s největší pravděpodobností k návrhu legislativních úprav v oblasti náhradní rodinné péče v tom smyslu, že v Občanském zákoníku zůstanou zachovány oba instituty, avšak pěstounská péče bude možná jen zprostředkovaná (tj. osobám zařazeným v evidenci pro zprostředkování pěstounské péče), v ostatních případech půjde o svěřenectví (péče osob příbuzných nebo blízkých). Dávka pro osoby

²⁵ *Návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské pěstounské péče*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, str. 15, dostupný na <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/navrh-systemoveho-reseni-vykonu-a-podpory-pribuzenske-pestounske-pecefinal> [cit. 25. listopadu 2022]

²⁶ Využívání a fungování institutu svěřenectví do péče jiné osoby (svěřenectví) v praxi / Leona HOZOVÁ, Renata KYZLINKOVÁ - In: Politické, ekonomické, sociální a technologické výzvy pro sociální práci. - Hradec Králové : Gaudeamus, 2021. - s. 1-6 (6 stran).

vykonávající svěřenectví by byla stejná jako nyní pro nezprostředkované pěstouny – příspěvek při pěstounské péči.

1.2 Rodina

Definici rodiny v českém právním řádu v nějaké ucelené podobě nenajdeme, protože rodina není z právního hlediska subjektem právních vztahů; v postavení subjektů jsou jednotliví členové rodiny. Pokud se podíváme do jiných než právních odvětví, tak například autor knihy Sociální psychologie Jozef Výrost definuje rodinu následovně: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.“*²⁷ Psycholožka Marie Vágnerová uvádí následující definici rodiny: *„Rodina je důležitá sociální skupina, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních a psychologických funkcí. Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity.“*²⁸

V oblasti práva sociálního zabezpečení mluví o rodině na několika místech například zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále jen „zákon o SSP“). Zmínit lze například § 30 zákona o SSP, který stanovuje podmínky nároku na rodičovský příspěvek a jeho výši. Ustanovení říká, že nárok na tuto dávku má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Rodinou se podle § 7 zákona o SSP považuje, není-li stanoveno jinak, oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, tak sama oprávněná osoba. Společně posuzovanými osobami jsou za předpokladu, že s oprávněnou osobou trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby: (a) nezaopatřené děti, (b) nezaopatřené děti a rodiče těchto dětí, (c) manželé, partneři nebo druh a družka, nejde-li o rodiče podle písmene b, (d) nezaopatřené děti, jejich rodiče, pokud jsou nezaopatřenými dětmi a jsou osamělí, a rodiče těchto rodičů.

²⁷ Jozef Výrost, Ivan Slaměník, Aplikovaná sociální psychologie, Portál 1998, ISBN 80-7178-269-6, str. 303

²⁸ Vágnerová, M. (2008). Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4, str. 589

1.3 Nezaopatřené dítě

Úmluva o právech dítěte definuje dítě jako lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na ni vztahuje, nedosáhla zletilosti dříve. Dítětem je každý potomek svých rodičů, bez ohledu na věk, zletilost nebo svéprávnost.

V oblasti práva sociální zabezpečení se setkáváme s pojmem nezaopatřené dítě. Jde o dítě, které není schopno se živit samo či o dítě, které je schopno se živit samo jen na přechodnou dobu. Může se jednat o dítě jak zletilé, tak nezletilé. Stěžejním právním předpisem, který s pojmem nezaopatřené dítě pracuje a na který odkazují další právní předpisy, je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Ten v § 11 říká, že *za nezaopatřené dítě se považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost*. Zákon také dále stanovuje, že po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Naopak za nezaopatřené dítě nelze však považovat dítě, které je požívatelem invalidního důchodu z důchodového pojištění pro invaliditu třetího stupně.

2. Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče tvoří součást systému sociálního zabezpečení, která vedle důchodového pojištění, nemocenského pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci představuje jeden z typů zajištění osob (náhradních rodičů a jim svěřených dětí) při stanovených sociálních událostech. Tyto dávky jsou vyjádřením státu, že pěstounská péče je služba dítěti, kterou je třeba hmotně podporovat nejen kvůli pozitivnímu vlivu na vývoj a rozvoj dítěte, ale také protože pobyt dítěte v ústavním zařízení by byl mnohonásobně nákladnější pro veřejné rozpočty²⁹.

Dávky pěstounské péče najdeme upraveny v § 47e a násl. ZSPOD. Jde o dávky, které nejsou příjmově testované a splněním zákonem daných podmínek na ně vzniká oprávněné osobě nárok.

Dávkami pěstounské péče jsou: (a) odměna pěstouna, (b) příspěvek při pěstounské péči, (c) příspěvek při převzetí dítěte, (d) příspěvek na úhradu potřeb dítěte, (e) příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, (f) příspěvek při ukončení pěstounské péče do 31. prosince 2021.

Jen pro zajímavost uvádím, kolik bylo v září 2022³⁰ vyplaceno jednotlivých dávek podle výše uvedeného dělení a jaká byla celková výše vyplacených dávek – viz tabulka 1.

Tabulka 1 – Počet a výše vyplacených dávek pěstounské péče v září 2022

	Počet vyplacených dávek (v tis.)	Vyplaceno (v mil. Kč)
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	20,9	123,7
Odměna pěstouna	3,3	81,4
Příspěvek při převzetí dítěte	0,2	1,9
Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	0,0 ³¹	1,0
Příspěvek při ukončení pěstounské péče	0	0
Příspěvek při pěstounské péči	11	141,4

Zdroj: MPSV

²⁹ Roční náklady na jedno dítě umístěné v pěstounské péči jsou přibližně 20 tisíc korun, zatímco jedno lůžko v dětských domovech stojí kolem 30 tisíc, v kojeneckých ústavech dokonce 45 tisíc korun. Blíže MACELA, Miroslav. Náklady veřejných rozpočtů na financování péče o ohrožené děti – část III. *Obec a finance* [online]. 2018(3). Dostupné na <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6759063> [cit. 7. prosince 2021]

³⁰ Informace o vyplacených dávkách v rezortu MPSV ČR v září 2022, dostupné na <https://www.mpsv.cz/documents/20142/2867337/Informace+o+vyplacených+dávkách+v+zár%C3%AD+2022.pdf/4a770e7c-f062-2196-b918-bf37eac169d3> [cit. 27. října 2022].

³¹ V září 2022 bylo vyplaceno 18 těchto příspěvků.

Pro účely dávek pěstounské péče se jako pěstounská péče posuzuje péče o dítě poskytovaná osobou pečující nebo osobou v evidenci.

Do konce roku 2021 považoval ZSPOD osobu pečující o dítě takovou fyzickou osobu odpovědnou za výchovu dítěte, (a) která je pěstounem, (b) která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, (c) které je před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno dítě do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče, (d) která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo (e) která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

V praxi jsme se mohli setkat s problémem při aplikaci písmene (c) výše, a to v tom smyslu, že není úplně zřejmé, kdy je kvalifikovaně osvědčeno, že dotyčná fyzická osoba má zájem stát se pěstounem. Určitou odpověď nám může dát například Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci nepřiznání pěstounských dávek – odměny pěstounky A. A. a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 31. října 2019³². V této zprávě je uvedeno, že *„zájem lze jistě projevit také podáním návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Nejde však o jediný způsob projevu vůle stát se pěstounem a rozhodně nejde o zákonem stanovenou podmínku. Stěžovatelé o děti pečovali od roku 2014. Od té doby je měli v poručnické péči a nepřestali o ně pečovat ani poté, co soud matce navrátit plnou svéprávnost. O nezletilé sourozence doposud pečují. Stěžovatelé celou dobu spolupracovali s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jemuž sdělili, že se o děti chtějí dále starat. Proto OSPOD podal jak podnět ke svěřeni dětí do pěstounské péče stěžovatelů, tak i návrh na pěstounskou péči.“* Ke stejné věci se vyjádřil také Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém rozsudku ze dne 11. listopadu 2019, č. j. 75 Ad 7/2019-78, ve kterém uvedl, že *„k tomu, aby byla osoba považována za osobu, která má zájem stát se pěstounem dítěte, které jí bylo dočasně svěřeno do péče, nemusí svůj zájem prokazovat návrhem soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče, jestliže již bylo řízení o svěřeni do pěstounské péče zahájeno. V takovém případě postačuje, je-li zájem stát se pěstounem dítěte dostatečně zřejmý z jiných podkladů.“*

S ohledem na výše uvedené byla provedena zásadní novelizace ZSPOD, a to zákonem č. 363/2021 Sb., s účinností (většiny ustanovení) od 1. ledna 2022. Touto novelou došlo k redefinici pojmu osoby pečující pro stanovení nároku na odměnu pěstouna. Nové vymezení pojmu vychází jednak z reflexe aplikačních problémů a dále rozsudku Nejvyššího správního soudu

³² Sp. zn. 2160/2019/VOP/BK, č. j. KVOP-48870/2019

ze dne 20. října 2015, č. j. 8 Ads 17/2015-49³³. Nově tak vymezení pečující osoby najdeme v § 2a písm. c) ZSPOD. Osobou pečující je fyzická osoba, (1) které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu nebo do předpěstounské péče, (2) která osobně pečuje o dítě v průběhu řízení o svěřeni dítěte do její pěstounské péče nebo předpěstounské péče nebo o jejím jmenování poručníkem dítěte, pokud bylo zahájeno z moci úřední, (3) která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, (4) která osobně pečuje o dítě, podala-li návrh na svěřeni dítěte do její pěstounské péče nebo předpěstounské péče nebo návrh na její jmenování poručníkem dítěte a není-li tato osobní péče o toto dítě zjevně bezdůvodná. Co lze považovat za bezdůvodnou péči, definuje zcela nové ustanovení § 16a odst. 4 ZSPOD. To říká, že osobní péče o dítě se považuje vždy za zjevně bezdůvodnou, pokud (a) o dítě může osobně pečovat některý z rodičů nebo poručník, (b) o péči o dítě bylo rozhodnuto a nedošlo k podstatné změně poměrů, (c) jde o péči osoby, která dítě protiprávně zadržuje, (d) je jí sledován nepoctivý úmysl, (e) je zjevným zneužitím práva³⁴. Vyjádření o tom, zda fyzická osoba, v jejímž případě vede soud řízení o svěřeni dítěte do její předpěstounské či pěstounské péče včetně péče poručenské, o dítě skutečně osobně pečuje a nejedná se o péči zjevně bezdůvodnou, bude vydávat orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má místo trvalého pobytu fyzická osoba mající zájem o svěřeni dítěte do předpěstounské, pěstounské nebo poručenské péče. Podle důvodové zprávy je toto ustanovení nezbytné pro zabránění zneužívání dávek pěstounské péče.

Osobou v evidenci zůstává i po roce 2021 fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Nárok na dávky pěstounské péče má jednak státní občan České republiky hlášený k trvalému pobytu podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel, a dále rozsáhlá skupina cizinců blíže specifikovaných v § 47o odst. 1 písm. b) až h) ZSPOD.

Nárok na dávky pěstounské péče vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo Instrukci

³³ Dostupný na

http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2015/0017_8Ads_1500049_20151026093234_prevedeno.pdf a ve Sbírce NSS číslo 3/2016, rozhodnutí č. 3353 [cit. 7. prosince 2021]

³⁴ Určitým vodítkem, kdy by mohlo jít o zjevné zneužití práva, nám dává judikatura Ústavního soudu, například v nálezu sp. zn. II. ÚS 3646/13. Ústavní soud zde judikoval, že *za zneužití práva je nutné považovat i jednání, jehož cílem není dosažení účelu a smyslu sledovaného právní normou, nýbrž které je v rozporu s ustálenými dobrými mravy vedeno přímým úmyslem způsobit jinému účastníku újmu či se na jeho úkor obohatit.*

náměstka pro řízení sekce 2 č. 2/2022 ze dne 3. ledna 2022, č. j. MPSV-2021/198001-233³⁵, ze které vychází níže uvedené informace.

V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče na základě rozsudku vzniká pěstounovi a svěřenému dítěti nárok na dávky pěstounské péče dnem vykonatelnosti a dávky pěstounské péče je možno vyplatit nejdříve za měsíc, ve kterém se tedy rozsudek o svěřeni dítěte do pěstounské péče stal vykonatelným. Rozsudek soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče je vykonatelný, jakmile nabyl právní moci, a to v souladu s § 161 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Soud může také na návrh některého z účastníků řízení vyslovit předběžnou vykonatelnost rozsudku. Jestliže soud ve výroku rozsudku vysloví předběžnou vykonatelnost, stává se rozsudek vykonatelným dnem doručeni písemného vyhotovení účastníkům řízení nebo dnem vyhlášení rozsudku soudem. V praxi se však s tímto případem setkáváme velmi ojediněle. V případě, že soud ve výroku rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče uvede datum, od kterého je dítě pěstounovi svěřeno do pěstounské péče, je z hlediska přiznání dávek pěstounské péče rozhodující datum uvedené ve výroku rozhodnutí, nikoli datum vykonatelnosti rozsudku. Zajímavostí je, že ještě v roce 2014 Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své Metodické informaci k posuzování vzniku nároku na dávky pěstounské péče ze dne 28. dubna 2014³⁶ tvrdilo, že rozhodným okamžikem pro vznik nároku na dávky pěstounské péče je datum vykonatelnosti rozsudku.

Soud může také rozhodnout o svěřeni dítěte do předpěstounské péče podle § 963 občanského zákoníku. U tohoto typu péče může jít o rozhodování formou rozsudku nebo usnesení. V případě svěřeni rozsudkem platí stejné pravidlo jako u svěřeni rozsudkem do pěstounské péče, tj. dnem nároku na výplatu dávek pěstounské péče je den vykonatelnosti rozhodnutí, který se kryje s nabytím právní moci. Pokud je dítě svěřeno do předpěstounské péče usnesením, vzniká nárok na dávky dnem vykonatelnosti. Zde je však odlišnost – usnesení soudu o svěřeni dítěte do předpěstounské péče je předběžně vykonatelné doručením podle § 171 odst. 2 občanského soudního řádu, tzn., že odvolání nemá odkladný účinek.

Dávky pěstounské péče náleží také osobě, které bylo na základě předběžného opatření soudu dítě dočasně svěřeno do péče jako osobě, která má zájem stát se pěstounem. Jde o zatímní úpravu poměrů dítěte a budoucího pěstouna. Soud může rozhodnout několika způsoby, a to:

³⁵ Dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Instrukce+č.+2_2022+_dávky+pěstounské+péče.pdf/089f4555-07da-7f71-5924-21c525fc5184 [cit. 24. listopadu 2022]

³⁶ Č. j. 2014/28786–911

1. vydání předběžného opatření podle § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve spojení s § 924 občanského zákoníku, a to za předpokladu, že dítě bylo tímto předběžným opatřením předáno do péče fyzické osoby, která již před vydáním předběžného opatření podala soudu návrh na svěřeni dítěte do předpěstounské nebo pěstounské péče, a má proto postavení zájemce o pěstounskou péči podle § 4a písm. b) bod 3 ZSPOD platného do 31. prosince 2021. V tomto případě nárok na dávky vzniká vykonatelností usnesení podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních. Toto usnesení je vykonatelné dnem vydání podle § 457 zákona o zvláštních řízeních soudních, tj. vykonatelnost je shodná s datem, který je uveden na písemném vyhotovení usnesení jako den vydání. Dávky pěstounské péče v takovém případě náleží nejdříve za měsíc, ve kterém se usnesení o nařízení předběžného opatření stalo vykonatelným.
2. vydání předběžného opatření podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních ve spojení s § 924 občanského zákoníku, a to za předpokladu, že dítě bylo tímto předběžným opatřením předáno do péče fyzické osoby, která do jednoho měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření podala soudu návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče. V takovém případě je možno přiznat dávky pěstounské péče již za měsíc, ve kterém byl podán návrh soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Pokud bylo řízení ve věci svěřeni dítěte do pěstounské péče zahájeno až po uplynutí 1 měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření soudu, nárok na dávky pěstounské péče nevznikne, a to ani v případě trvání předběžného opatření v důsledku prodloužení jeho doby trvání v souladu s § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních.
3. vydání předběžného opatření podle § 74, § 76 odst. 1 písm. e) občanského soudního řádu nebo § 12 zákona o zvláštních řízeních soudních. V tomto případě má osoba, která má zájem stát se pěstounem nárok na dávky pěstounské péče po dobu trvání tohoto předběžného opatření, pokud byl před vydáním předběžného opatření soudu podán zájemcem o pěstounskou péči návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče této osoby. Vznik nároku na dávky pěstounské péče je tedy podmíněn vykonatelným usnesením soudu o nařízení předběžného opatření a podáním návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče osoby, která má dítě v péči na základě tohoto předběžného opatření soudu. Dávky pěstounské péče v takovém případě náleží nejdřív za měsíc, ve kterém se usnesení soudu o nařízení předběžného opatření stalo vykonatelným. Usnesení je vykonatelné vyhlášením účastníkům řízení, a pokud nedošlo k vyhlášení, je vykonatelné doručením tomu, komu se v předběžném opatření ukládá povinnost,

tj. většinou doručení rodičům nebo jiným osobám, u kterých se dítě aktuálně nachází. Vykonatelnost usnesení soudu o předběžném opatření podle § 76 občanského soudního řádu tak není závislá na právní moci, ale na doručení rozhodnutí, a proto se usnesení soudu o předběžném opatření zpravidla stává vykonatelné přede dnem nabytí právní moci. Předběžné opatření podle § 76 občanského soudního řádu trvá až do pravomocného skončení soudního řízení ve věci svěřením dítěte do pěstounské péče, pokud není soudem rozhodnuto o zrušení předběžného opatření ještě před pravomocným skončením řízení ve věci samé.

4. vydání předběžného opatření podle § 102 odst. 1 občanského soudního řádu, které soud nařídil v průběhu řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče a kterým soud dočasně svěřil dítě do péče osoby, která již před vydáním předběžného opatření podala soudu návrh na svěřením dítěte do předpěstounské nebo pěstounské péče. Nárok na dávky pěstounské péče vzniká vykonatelností usnesení soudu o předběžném opatření. Vykonatelnost usnesení soudu o předběžném opatření podle § 102 občanského soudního řádu tak není závislá na právní moci, ale na doručení rozhodnutí, a proto se usnesení soudu o předběžném opatření zpravidla stává vykonatelné přede dnem nabytí právní moci. Předběžné opatření podle § 102 občanského soudního řádu trvá až do pravomocného skončení soudního řízení ve věci svěřením dítěte do pěstounské péče, pokud není soudem rozhodnuto o zrušení předběžného opatření ještě před pravomocným skončením řízení ve věci samé.

Dávky pěstounské péče náleží podle § 939 občanského zákoníku v případě osobní péče i poručníkovi dítěte, a to ode dne vykonatelnosti rozsudku soudu o jmenování této osoby poručníkem dítěte v souladu s ustanovením § 928 občanského zákoníku. Rozsudek soudu o poručenství je vykonatelný, jakmile nabytí právní moci, tzn., že den vykonatelnosti se zásadně shoduje se dnem nabytí právní moci. Soud může na návrh některého z účastníků řízení vyslovit rovněž předběžnou vykonatelnost rozsudku o jmenování osoby poručníkem dítěte. Jestliže soud ve výroku vysloví předběžnou vykonatelnost, stává se rozsudek vykonatelný dnem doručení písemného vyhotovení rozsudku účastníkům řízení.

Dále dávky pěstounské péče náleží osobě, která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o jmenování této osoby poručníkem dítěte. Dávky pěstounské péče náleží ode dne zahájení soudního řízení o jmenování osoby poručníkem, pokud se již k tomuto dni nachází dítě v osobní péči této osoby. Pokud osoba převezme dítě do osobní péče až po dni zahájení soudního řízení ve věci poručenství, vzniká nárok na dávky pěstounské péče ode dne převzetí osobní péče o dítě. Dávky pěstounské péče náleží

až do pravomocného skončení řízení ve věci poručenství dítěte a pokud je osoba jmenována poručníkem, nárok na dávky zůstává zachován a dávky jsou plynule vypláceny i nadále. Je-li soudem pravomocně rozhodnuto o zamítnutí návrhu na jmenování osoby poručníkem dítěte, nárok na dávky péstounské péče zaniká ke dni právní moci rozsudku soudu.

Je třeba rozlišovat vznik nároku na dávku péstounské péče (tj. zda jsou splněny všechny podmínky stanovené ZSPOD) a vznik nároku na výplatu dávky péstounské péče (tj. podání žádosti o přiznání dávky péstounské péče). Ve většině případů nárok na výplatu dávky péstounské péče vzniká později oproti vzniku nároku na dávku, protože žádost o dávky není zpravidla podána ve stejný den, kdy vzniká péče o dítě poskytovaná péstounem a kdy tím pádem vzniká i nárok na dávky péstounské péče. ZSPOD dává v § 47r odst. 2 a 3 dostatečně dlouhé lhůty pro podání žádosti o dávky. Konkrétně je možné u opakujících se dávek tuto žádost podat až do 1 roku ode dne, od kterého dávka náleží. U jednorázových dávek (příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla) lze žádost podat do 1 roku ode dne převzetí dítěte nebo ode dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péstounské péče, jde-li o příspěvek při převzetí dítěte a u příspěvku na osobní automobil do 1 roku ode dne zakoupení motorového vozidla, nebo zaplacení opravy motorového vozidla.

O dávkách péstounské péče rozhoduje a vyplácí je krajská pobočka Úřadu práce dle místa trvalého pobytu péstouna, popř. zletilého nezaopatřeného dítěte u příspěvku na úhradu potřeb dítěte, příspěvku při ukončení péstounské péče do konce roku 2021 nebo nové dávky od ledna 2022 zaopatřovacího příspěvku. Žádost se podává na předepsaném tiskopisu na kterémkoli kontaktním pracovišti místně příslušné krajské pobočky Úřadu práce. Náležitosti žádosti upravuje § 47w ZSPOD. O odvolání proti rozhodnutí krajské pobočky Úřadu práce o dávkách péstounské péče, které nemá odkladný účinek, rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Příjemce dávky péstounské péče, stejně jako žadatel o dávku, mají povinnost písemně ohlásit příslušné krajské pobočce Úřadu práce od 8 dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu. Konkrétně se může jednat například o přijetí dalšího dítěte do péče nebo naopak ukončení péstounské péče. Při nesplnění ohlašovací povinnosti může být vypočítán přeplatek na dávce péstounské péče podle § 47z ZSPOD

Opakující se dávky péstounské péče se vyplácí zpětně, a to po uplynutí kalendářního měsíce, za který náležely. Jednorázové dávky se vyplácí nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla dávka přiznána. Dávky jsou vypláceny dle výběru příjemce dávky na platební účet určený příjemcem dávky péstounské péče, nebo poštovní poukázkou.

Dávky pěstounské péče se považují za započitatelné příjmy pro přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, s výjimkou příspěvku na bydlení. Naopak se dávky pěstounské péče nepovažují za příjem pro určení přiměřených nákladů na bydlení pro účely příjmu u příspěvku na živobytí, dále se nezapočítávají do rozhodného příjmu podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Výkon rozhodnutí (exekuce) je možný jen z opakujících se dávek, tedy z odměny pěstouna v případě dluhu pěstouna, a příspěvku na úhradu potřeb dítěte v případě dluhu nezaopatřené osoby³⁷.

Nárok na dávku pěstounské péče nelze postoupit ani dát do zástavy a nejsou předmětem dědictví. Zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku pěstounské péče, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněné osoby postupně manžel(ka), děti, rodiče nebo osoba pečující, jestliže žili s oprávněnou osobou v době její smrti v domácnosti. Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, postupně osobám uvedeným výše.

Obecný úvod k dávkám pěstounské péče bych si dovolil zakončit připomenutím ustanovení § 10 odst. 1 písm. f) ZSPOD, které ukládá pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí povinnost poskytnout nebo zprostředkovat rodičům (analogicky osobám nahrazující péči rodičů) na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů. V praxi se nejčastěji jedná o poradenství v oblasti nepojistných sociálních dávek, dávek důchodového nebo nemocenského pojištění apod. Dle stanoviska Veřejného ochránce práv je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen doporučit osobám, jež fakticky převzaly dítě do péče, nejen právně vhodnou formu náhradní rodinné péče, ale rovněž je upozornit na souvislosti týkající se sociálních dávek či v podrobnostech odkázat na příslušné orgány (např. Úřad práce ČR)³⁸. Jak dále uvádí veřejný ochránce práv³⁹, není povinností sociálních pracovníků znát detailně právní úpravu dávek. Měli by však mít povědomí o existenci sociálních dávek, základních podmínek pro jejich přiznání a prokazatelně odkázat klienty na řešení situace s úřadem práce, případně pracovníky úřadu práce sami kontaktovat.

³⁷ S odkazem na § 317 odst. 2 občanského soudního řádu.

³⁸ Stanovisko Veřejného ochránce práv, sp. zn. 66/2012/VOP ze dne 25. září 2012. Dostupné na <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/572> [cit. 10. prosince 2021].

³⁹ ŠABATOVÁ, Anna, Petra ŠUPLEROVÁ, Klára ILLE, et al. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, 2017. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv).

2.1 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je upravena v § 47i a násl. ZSPOD a v současném systému náhradní rodinné péče je chápána jako hmotné zabezpečení osob, které převzaly do své péče zpravidla cizí dítě. Lze ji chápat jako příjem za poskytnuté služby dítěti, které by jinak poskytoval například (a) dětský domov ve formě plného přímého zaopatření dle § 2 odst. 7 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, (b) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42 ZSPOD nebo (c) zdravotnické zařízení – dětský domov pro děti do 3 let věku podle § 43 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Podle Jindřicha Psutky je odměna pěstounovi vyplácena za řádný výkon všech složek pěstounství a má představovat přímý majetkový prospěch pečující osoby. Jde současně o kompenzaci za vynaložený čas⁴⁰. Nezodpovězenou otázkou, nad kterou probíhají rozsáhlé diskuze na poli aktérů sociálně-právní ochrany dětí, zůstává, co když pěstoun právě nevykonává řádně všechny složky pěstounství. V praxi se nejčastěji setkáváme s neplněním povinnosti se kontinuálně vzdělávat nebo nechutí umožňovat kontakt s biologickou rodinou dítěte. Má v těchto případech řádného neplnění všech složek pěstounství nastoupit například sankce ve formě krácení dávek, které náležejí pěstounovi? Osobně se domnívám, že toto není cesta správným směrem. Chybějící část dávky by mohli někteří pěstouni saturovat z příspěvku na úhradu potřeb dítěte a mohlo by tak dojít k nižší míře uspokojování potřeb dítěte, k čemuž právě zmíněná dávka pěstounské péče určená dítěti má sloužit. Je na sociálních pracovnících pěstounů vysvětlovat jim jejich povinnosti a umožnit jim je naplňovat například upravenou formou (samostudium, individuální webináře apod. – v případě právě zmiňovaného vzdělávání).

Odměna pěstouna je považována za sociální výhodu, a proto se k ní budou vztahovat relevantní předpisy Evropské unie. Půjde zejména o Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie, Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Směrnice Rady 2003/109/ES ze dne 25. listopadu 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícími rezidenty, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky

⁴⁰ In: PSUTKA, Jindřich. Péče o jmění nezletilého dítěte. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 402

nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany, Směrnice 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny.

Odměna pěstouna se považuje pro účely zákonů upravující daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění za příjem ze závislé činnosti. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že osoby pečující i osoby v evidenci jsou účastníky pojistných dávkových systémů.

Výkon jiné výdělečné činnosti nemá vliv na odměnu pěstouna. To znamená, že jak osoba pečující, tak osoba v evidenci si mohou k odměně pěstouna přivydělávat.

2.1.1 Oprávněné osoby

Novela ZSPOD publikovaná ve Sbírce zákonů pod č. 363/2021 zavádí zásadní koncepční změnu spočívající v rozlišování zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče. Na toto rozdělení jsou pak navázány dávky pěstounské péče. Do 31. prosince 2021 měla nárok na odměnu pěstouna jakákoli osoba pečující (tzn. cizí osoba i příbuzný svěřeného dítěte) a osoba v evidenci. Od ledna 2022 mají nárok na odměnu pěstouna kromě osob v evidenci jen osoby pečující, které poskytují dítěti zprostředkovanou pěstounskou péči (osoby prošly odborným posouzením⁴¹ na krajském úřadu, přípravou k přijetí dítěte do rodiny, byli vytipováni jako vhodní pečovatelé ke konkrétnímu cizímu dítěti). Zprostředkovanou pěstounskou péčí se podle § 47a ZSPOD účinného od 1. ledna 2022 myslí (1) pěstounská péče poskytovaná dítěte osobou pečující po doručení oznámení o vhodnosti této osoby stát se pěstounem tohoto dítěte⁴², (2) pěstounská péče na přechodnou dobu, (3) pěstounská péče poskytovaná sourozenci dítěte svěřeného do pěstounské péče podle (1), je-li poskytována toutéž osobou pečující.

Osobám pečujícím, které poskytují nezprostředkovanou pěstounskou péči (návrh na svěření dítěte do péče podávali přímo k soudu z důvodu, že jde o osoby dítěti příbuzné či blízké, neabsolvují povinně odborné posouzení a přípravy k přijetí dítěte do rodiny) zanikl nárok na odměnu pěstouna ze zákona k 31. prosinci 2021. Nově si tyto osoby žádají o přiznání dávky příspěvek při pěstounské péči (blíže dále).

Aplikační problém v rozlišení, zda se jedná o zprostředkovanou či nezprostředkovanou pěstounskou péči, může nastat v situaci, kdy si pěstoun na přechodnou dobu, kterému bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, po čase požádá o svěření tohoto konkrétního dítěte do tzv. dlouhodobé pěstounské péče bez zprostředkování krajským úřadem (tzn., že nemá

⁴¹ Dle ustanovení § 27 ZSPOD.

⁴² Srov. § 24 odst. 2 písm. a) a odst. 3 ZSPOD.

oznámení o vhodnosti, jak jej vyžaduje § 47a odst. 1 písm. b) bod 1 ZSPOD). Vzhledem k tomu, že se tyto případy stávají a zákon tyto situace neupravuje, vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí dokument s názvem „Upřesnění k výkladu pojmů zavedených zákonem č. 363/2021 Sb. do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 47a odst. 1 – zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče“⁴³. Tento říká, že v případě, že dojde ke změně formy péče u téže osoby pečující a téhož svěřeného dítěte, je třeba na pokračující osobní péči nadále pohlížet jako na zprostředkovanou. Za zprostředkovanou pěstounskou péči je tedy třeba vždy považovat i například předpěstounskou péči, kterou soud následně přeměnil na pěstounskou péči nebo poručenskou péči, které předcházela pěstounská péče (nebo naopak) a dále všechny případy přeměny pěstounské péče na přechodnou dobu v jinou formu péče (předpěstounská, pěstounské nebo poručenská péče). Je tedy důležité, aby zde existovalo nepřerušované trvání vztahu téže osoby pečující a svěřeného dítěte. Naopak není důležitá právní forma péče. Ministerské upřesnění také uvádí, že za zprostředkovanou pěstounskou péči je třeba pro účely dávek pěstounské péče považovat také pěstounskou péči vykonávanou manželem (manželkou) zprostředkovaného pěstouna, byť on sám původně zprostředkován dítěti jako náhradní rodič nebyl. Může jít například o situace, kdy se zprostředkovaná pěstounka (samožadatelka) vdá a dojde ke svěření dítěte původně v pěstounské péči jen samozadatelky do společné pěstounské péče manželů, nebo kdy o zprostředkování žádá jen jeden z manželů, tento je zařazen do evidence osob vhodných stát se pěstouny, je mu doručeno oznámení o vhodnosti, ale návrh k soudu na svěření tohoto dítěte podají jako společný návrh manželů. To, zda se jedná o zprostředkovanou či nezprostředkovanou pěstounskou péči se vždy posuzuje ve vztahu ke konkrétnímu dítěti, a tak mohou nastat obě varianty v jedné pěstounské rodině – jedno dítě bylo manželům zprostředkováno krajským úřadem (tj. mají oznámení o vhodnosti) a u druhého dítěte – spolužáka dítěte svěřeného do pěstounské péče, o něhož se rodiče nedokáží postarat, si manželé napřímo podají návrh na svěření do pěstounské péče k soudu a budou tak bráni jako nezprostředkovaní pěstouni k tomuto druhému dítěti.

Odměna pěstouna nenáleží osobě v evidenci po dobu, po kterou je přerušeno vedení v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Osobě v evidenci je odměna pěstouna vyplácena od právní moci rozhodnutí krajského úřadu o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny podle § 22 ZSPOD. Osobě pečující pak okamžikem vykonatelnosti rozsudku soudu o svěření dítěte do pěstounské péče,

⁴³ Dostupné na

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/V%C3%BDklad+zprost%C5%99edkovan%C3%A1+x+nezprost%C5%99edkovan%C3%A1+PP.pdf/0c688013-4f76-ddc4-8c90-2867ff4fd814> [cit. 13. prosince 2021]

který zpravidla splývá v jedno s právní mocí, nejdříve však může nastat doručením předběžně vykonatelného rozsudku.

Při společné pěstounské péči manželů náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich, a to na základě jejich dohody. Nedohodnou-li se manželé, určí příslušná krajská pobočka Úřadu práce, kterému z manželů se odměna pěstouna přiznává. Instrukce také popisuje situaci, že manželé mají každý svěřeny děti pouze do své výlučné péče. V tomto případě se situace posuzuje vždy jako by manželé měli děti svěřené do společné pěstounské péče. Stejně je třeba postupovat v případě, že některé děti jsou svěřeny do společné pěstounské péče a některé do výlučné péče jednoho z manželů.

Krajská pobočka Úřadu práce může při rozhodování o dávce v případech, kdy manželé spolu nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně nežijí, rozhodnout o tom, že se nepřihlíží ke skutečnosti, že oba manželé jsou osobami pečujícími nebo osobami v evidenci v souladu s § 47i odst. 3 ZSPOD. V takovém případě pak bude každý z manželů pro účely přiznání odměny pěstouna posuzován samostatně.

2.1.2 Odměna pěstouna v případě prarodičů a praprarodičů (do 31. prosince 2021)

Přestože již prarodiče a praprarodiče nemají od ledna 2022 nárok na odměnu pěstouna, považují za vhodné zmínit právní stav platný do konce roku 2021, a to pro zasazení problematiky finančního ohodnocení příbuzenské péče do kontextu hmotné podpory osob pečujících.

Prarodičům či praprarodičům svěřeného dítěte jakožto pěstounům náležela podle § 47j odst. 3 ZSPOD odměna pěstouna do 31. prosince 2021 pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry pěstouna a jeho rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. V případě péče o tři a více dětí, ať již příbuznými či nikoli, náležela odměna pěstouna podle § 47j odst. 1 písm. c) bod 1 ZSPOD vždy, zvláštní zřetel se zde tedy nebyl posuzován.

Pro účely rozhodnutí o přiznání odměny pěstouna byla krajská pobočka úřadu práce v těchto případech povinna si vyžádat vyjádření příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Příslušný OSPOD vydával svoje vyjádření v rámci správního řízení a pro krajskou pobočku úřadu práce mělo pouze doporučující a nezávazný charakter, nicméně krajská pobočka úřadu práce byla povinna vyjádření OSPOD při svém rozhodování vždy zohlednit⁴⁴. Bylo tedy žádoucí, aby se vždy

⁴⁴ Srov. Dokument Ministerstva práce a sociálních věcí: Součinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při posuzování nároku prarodičů a praprarodičů na odměnu pěstouna ze dne 7. prosince 2012, č. j. 2012/95047-21

jednalo ze strany OSPOD o individualizované vyjádření⁴⁵, které mělo zohledňovat odvozenou vyživovací povinnost prarodičů podle § 910 občanského zákoníku, zabránit případnému zneužívání dávky a také předejít situaci, kdy by nedostatek finančních prostředků negativně ovlivnil péči o dítě. Důvodová zpráva k novele ZSPOD publikovaná pod č. 410/2012 Sb. k tomuto ještě uvádí, že „plněním vyživovací povinnosti se přitom vedle poskytování peněžitých plnění na uspokojení potřeb dítěte rozumí rovněž zajišťování osobní péče o děti.“ Podle novely ZSPOD se nově nebude u pěstounů – prarodičů posuzovat tzv. zvláštní zřetel, protože nová dávka příspěvek při pěstounské péči bude náležet při splnění zákonných podmínek automaticky.

Při posuzování nároku prarodiče nebo prararodiče svěřeného dítěte bylo třeba dle Instrukce č. 1/2016 ze dne 15. ledna 2016⁴⁶ vycházet zejména z toho, že v důsledku svěřením dítěte do pěstounské péče by nemělo dojít k podstatnému snížení životní úrovně prarodiče nebo prararodiče a jeho rodiny. Pokud byly celkové sociální a majetkové poměry osoby pečující a její rodiny takové, že by v souvislosti se svěřením vnuka nebo pravnuka do pěstounské péče mohla být na straně prarodiče nebo prararodiče a ostatních spolu žijících členů rodiny ohrožena či ztížena úhrada nákladů na výživu a jiné osobní potřeby a úhrada nákladů na domácnost (i po započtení příspěvku na úhradu potřeb dítěte), bylo zásadně nezbytné odměnu pěstouna prarodiči nebo prararodiči svěřeného dítěte přiznat. Totéž dle Instrukce platilo i v případě dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu svěřeného dítěte, se kterým jsou spojeny zvýšené osobní, časové a finanční nároky na výkon pěstounské péče.

Do konce roku 2021 pobíralo odměnu pěstouna přibližně 93–95 % pěstounů – prarodičů, a to přesto, že mají subsidiární vyživovací povinnost ke svým vnoučatům a musela být splněna podmínka, že se jednalo o případ hodný zvláštního zřetele. Jak se ale ukázalo, institut „případu hodného zvláštního zřetele“ tak v praxi postrádal smysl a představoval pouze zvýšené administrativní zatížení sociálních pracovníků a dávkového správního orgánu⁴⁷. Orgány sociálně-právní ochrany dětí vydávaly negativní stanovisko většinou jen v případech, kdy chtěly upozornit na skutečnost, že k pěstounské péči fakticky nedochází, neboť celá rodina žije i s rodičem společně⁴⁸. Podle veřejného ochránce práv⁴⁹ neexistovala jednotná rozhodovací praxe

⁴⁵ Sp. zn. 266/2019/VOP/IR, č. j. KVOP-28721/2019

⁴⁶ Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky č. 1/2016, č. j. 2015/67585-231, dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Instrukce_namestkyne_davky_PP.pdf/a3c31909-4b89-e980-83b0-74251a2d515e [cit. 13. prosince 2021]

⁴⁷ *Návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské pěstounské péče* [online]. Praha, 2019. Dostupné na <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/navrh-systemoveho-reseni-vykonu-a-podpory-pribuzenske-pestounske-pecefial> [cit. 16. listopadu 2021]

⁴⁸ *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče* [online]. 2017. Dostupné na <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2018/10/Analýza-situace-pribuzenske-pestounske-pece.pdf>. Institut projektového řízení a. s., str. 82 [cit. 10. prosince 2021].

⁴⁹ Sp. zn. 6433/2018/VOP/BPK, č. j. KVOP-10538/2019

v posuzování případů hodných zvláštního zřetele, a to nejen mezi jednotlivými kraji v rámci České republiky, ale i uvnitř jednotlivých krajů. Je proto podle mého názoru správné, že nově koncipovaná dávka pro příbuzenské osoby pečující bude přiznána automaticky všem a zvláštní zřetel již nebude u těchto osob posuzován. Souhlasím rovněž s rozdělením pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou a s tím související rozdílné odměňování pěstounů. Je to dobrý první krok k systémovějšímu uchopení rozdílností pěstounské péče vykonávané k dítěti cizími lidmi nebo jeho příbuznými. Jak vyplývá z Analýzy situace příbuzenské pěstounské péče⁵⁰, tento názor sdílí i většina aktérů systému péče o ohrožené děti. Celkem 65 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností toto odlišení podporuje, mezi pověřenými osobami k výkonu sociálně-právní ochrany dětí je tento názor rozšířen méně, podporuje ho mírně nadpoloviční většina respondentů.

2.1.3 Výše odměny pěstouna a její historický vývoj

Odměna pěstouna byla ve znění ZSPOD platném do 31. prosince 2021 stanovena pevnými částkami za kalendářní měsíc – viz tabulka 2. K jejímu zvýšení může dojít při splnění podmínek stanovených v § 58b ZSPOD⁵¹ nařízením vlády.

Tabulka 2 – Výše odměny pěstouna v Kč do 31. prosince 2021

Odměna pěstouna, je-li pečováno o	Odměna pěstouna v Kč do 31. 12. 2021
(a) Jedno dítě	12 000
(b) Dvě děti	18 000
(c) Tři děti	20 000
(d) Minimálně jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	30 000
(e) Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna podle písm. (c) a (d) výše zvyšuje o	6 000
Odměna osoby v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě	20 000
Za každé další dítě, které je osobě v evidenci svěřeno do jiné péče, než je pěstounská péče na přechodnou dobu, se odměna pěstouna zvyšuje o	6 000

Zdroj: ZSPOD

⁵⁰ Analýza situace příbuzenské pěstounské péče [online]. 2017. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2018/10/Analýza-situace-pribuzenske-pestounske-pece.pdf>. Institut projektového řízení a. s. [cit. 10. prosince 2021].

⁵¹ Ke zvýšení odměny pěstouny může dojít nařízením vlády, pokud se úhrnný index spotřebitelských cen zvýšil o 5%.

Od 1. ledna 2022 je v ZSPOD využíván mechanismus navázání odměny pěstouna na minimální mzdu. Minimální mzda je nejnižší měsíční (hodinová) mzda, kterou mohou zaměstnavatelé platit zaměstnancům v České republice. Koncept minimální mzdy existuje v novodobých dějinách již od začátku 50. let minulého století, kdy tehdejší Československo ratifikovalo Úmluvu o zavedení metod stanovení minimálních mezd. Minimální mzda pro rok 2022 je stanovena nařízením vlády č. 405/2021 Sb. a činí 16 200 korun.

Výše odměny pěstouna u osoby pečující od 1. ledna 2022 je shrnuta v tabulce 3 a výše odměny pěstouna u osoby v evidenci od 1. ledna 2022 je uvedena v tabulce 4.

Tabulka 3 – Výše odměny pěstouna v Kč od 1. ledna 2022

Počet dětí	Odměna pěstouna v Kč podle novely ZSPOD od 1. 1. 2022
(a) Jedno dítě	1 x minimální mzda (MM) = 16 200
(b) Dvě děti	1,5 x MM = 24 300
(c) Tři děti	2 x MM = 32 400
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	1,2 x MM = 19 440
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II - IV	2 x MM = 32 400
(f) Za každé další dítě	0,5 x MM = 8 100 0,75 x MM = 12 150 v případě závislosti ve stupni III nebo IV

Zdroj: ZSPOD a vlastní výpočet

Tabulka 4 – Výše odměny pěstouna u osoby v evidenci od 1. ledna 2022

	Odměna pěstouna v Kč podle novely ZSPOD od 1. 1. 2022
Osoba v evidenci, která nepečuje o žádné dítě nebo o 1 dítě	1,8 x MM = 29 160
Osoba v evidenci, které bylo svěřeno jedno dítě a toto dítě je osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (lehká závislost)	2 x MM = 32 400
Osoba v evidenci, které bylo svěřeno jedno dítě a toto dítě je osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	2,2 x MM = 35 640
Za každé další dítě, které je osobě v evidenci svěřeno	0,3 x MM = 4 860 0,5 x MM = 8 100 v případě závislosti ve stupni III nebo IV

Zdroj: ZSPOD a vlastní výpočet

S odměnou pěstouna – jako dávkou za provádění výkonu pěstounské péče – se v novodobých dějinách poprvé setkáváme v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči⁵². Ustanovení § 8 uvedeného zákona přiznává odměnu pěstounovi za výkon pěstounské péče, a to až do dosažení zletilosti dítěte. Po dosažení zletilosti dítěte se dosavadnímu pěstounovi zachovává nárok na odměnu po dobu, po kterou se dítěti zachovává příspěvek na úhradu potřeb (podrobněji o něm dále). Podle tohoto zákona odměna nenáleží, je-li pěstounem rodič (prarodič) otce nebo matky dítěte, ale v případech zvláštního zřetele hodných (sociálně odůvodněné případy – např. babička dítěte, svěřeného jí do pěstounské péče, je odkázána jen na sociální důchod) může však být přiznána odměna za výkon pěstounské péče i prarodičům. Stejně nároky jako pěstounovi přiznává výše uvedený zákon také opatrovníkovi podle § 78 tehdejšího zákona o rodině, jestliže o dítě osobně pečuje. V této době byla odměna pěstouna osvobozena od jakéhokoli zdanění. Nepodléhala tedy dani ze mzdy, dani z příjmu obyvatele ani jinému zdanění a nebyla započitatelná do příjmů rozhodných pro vyměření nemocenského, dávek sociálního zabezpečení apod. (používáno tehdejší platné názvosloví). Odměna pěstouna náležela v plné výši i v té době, kdy pěstoun dočasně osobně nepečuje o dítě z důvodu nemoci nebo léčení ve zdravotnickém zařízení anebo z jiných vážných důvodů. O odměně pěstouna rozhodoval okresní národní výbor.

Odměna pěstouna činila tehdy 200 Kčs za každé svěřené dítě a kalendářní měsíc. Jen pro představu, v roce 1973 byla průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v civilním sektoru národního hospodářství 2 164 Kčs⁵³.

Způsob odměňování pěstounů se v čase víceméně neměnil, pouze docházelo ke zvyšování částky. Zákonem č. 112/1984 Sb., na částku 300 Kčs (průměrná hrubá mzda 2 875 Kčs), zákonem č. 118/1992 Sb., na částku 400 Kčs (průměrná hrubá mzda 4 644 Kčs), zákonem č. 154/1993 Sb., na částku 500 Kč (průměrná hrubá mzda 5 904 Kč), zákonem č. 336/1993 Sb., na částku 750 Kč (průměrná hrubá mzda 7 004 Kč), zákonem č. 245/1994 Sb., na částku 840 Kč (průměrná hrubá mzda 8 307 Kč).

Následnou novelizací provedenou zákonem č. 118/1995 Sb. byly dávky pěstounské péče vyňaty ze zákona o pěstounské péči a vloženy do zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Již v zákoně o pěstounské péči dostala vláda legitimaci zvyšovat částky příspěvku pro dítě a odměny pěstouna, a to s přihlédnutím k růstu životních nákladů a příjmů z výdělečné činnosti⁵⁴.

⁵² Dostupný na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1973/015-1973.pdf> [cit. 13. listopadu 2022]

⁵³ Údaje dle Českého statistického úřadu, dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/35067255/1100251539.pdf/afd4b303-aa1d-42f6-a1e8-8bab1b3f58ae?version=1.1> [cit. 13. prosince 2021]

⁵⁴ Upřesnění včleněno do zákona o pěstounské péči novelizací zákonem č. 154/1993 Sb.

Toto ustanovení platilo až do 30. září 1995, následně bylo zrušeno. Nikdy však využito nebylo a částky se zvyšovaly vždy pouze novelizací zákona.

Jak bylo uvedeno výše, od roku 1995 (do konce roku 2012) najdeme dávky pěstounské péče upraveny zákonem o státní sociální podpoře, konkrétně v ustanovení § 36 a násl. Výše měsíční odměny pěstouna byla stanovena jako součin částky na osobní potřeby pěstouna (tj. částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb⁵⁵) a koeficientu 0,50 za každé dítě svěřené do pěstounské péče. Částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb byla stanovena zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění zákona ČNR č. 10/1993 Sb., zákona č. 84/1993 Sb., a zákona č. 118/1995 Sb. a činila 1 680 Kč. Z toho vyplývá, že odměna pěstouna při péči o jedno dítě činila 840 Kč. Níže v tabulce 5 jsou uvedeny další novelizace a výše odměny.

Tabulka 5 – Částky životního minima a výše odměny pěstouna při péči o jedno dítě

Novelizace částky na osobní potřeby v zákoně o životním minimu	Částka v Kč	Výše odměny při péči o jedno dítě
Zákonem č. 219/1996 Sb. (účinnost 1. 10. 1996)	1 800	900
Zákonem č. 123/1997 Sb. (účinnost 1. 7. 1997)	1 920	975
Zákonem č. 289/1997 Sb. (účinnost 2. 12. 1997)	2 020	1 010
Zákonem č. 56/2000 Sb. (účinnost 1. 4. 2000)	2 130	1 065
Zákonem č. 492/2000 Sb. (účinnost 1. 1. 2001)	2 190	1 095
Zákonem č. 271/2001 Sb. (účinnost 1. 10. 2001)	2 320	1 160
Zákonem č. 669/2004 Sb. (účinnost 1. 1. 2005)	2 360	1 180
Zákonem č. 115/2006 Sb. (účinnost 1. 7. 2006) v návaznosti na zákon č. 134/2006 Sb., kterým se zvyšuje koeficient součinu na 1,0	2 400	2 400

Zdroj: jednotlivé uvedené zákony

Od 1. ledna 2007 byla odměna pěstouna navázána na životní minimum (dále jen „ŽM“) jednotlivce a součin koeficientu 1,0, tzn., že do 31. prosince 2011 činila odměna pěstouna 3 126 Kč a od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2012 pak částku 3 410 Kč (1krát násobek ŽM).

Zákonem č. 401/2012 Sb. došlo ke zrušení celé části třetí, hlavy sedmé zákona o státní sociální podpoře, která upravovala dávky pěstounské péče. Ty jsou od té doby upraveny v části páté, hlavě druhé zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dnem 1. ledna 2013 a stanovila pevné částky odměny pěstouna. Důvodem bylo podle důvodové

⁵⁵ § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 117/1995 Sb., ve znění zákona č. 137/1996 Sb.

zprávy sjednocení právní úpravy a také odlišný věcný charakter dávek pěstounské péče od ostatních dávek státní sociální podpory. V souvislosti se záměrem profesionalizovat pěstounskou péči budou dávky pěstounské péče pojímány jako odměna za poskytovanou službu. Na rozdíl od ostatních dávek státní sociální podpory se ani v budoucnosti nepředpokládá příjmové či majetkové testování těchto dávek.

2.1.4 Odměna pěstouna a dočasná pracovní neschopnost

Nikoliv každé onemocnění nebo úraz osoby pečující nebo osoby v evidenci má za následek vznik dočasné pracovní neschopnosti. Záleží na posouzení osobou pečující/osobou v evidenci a ošetřujícím lékařem. Pokud si například osoba pečující zlomí ruku, nebude to mít asi zásadní vliv na výkon pěstounské péče a není potřeba řešit pracovní neschopnost. Pokud by však osoba pečující nebo osoba v evidenci musela například nastoupit do nemocnice, může lékař rozhodnout o vzniku dočasné pracovní neschopnosti pro výkon pěstounské péče. Pro poskytování nemocenského v tom případě platí následující pravidla.

Odměna pěstouna se poskytuje i po dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény osoby pečující nebo osoby v evidenci, nejdéle však do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, v němž dočasná pracovní neschopnost vznikla nebo v němž byla nařízena karanténa. Po dobu, po kterou osoba pečující nebo osoba v evidenci pobírá v případě pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény odměnu pěstouna, není jí nemocenské poskytováno⁵⁶. Rovněž nebude nemocenské poskytováno v tom měsíci, ve kterém dojde k ukončení neschopnosti osoby pečující nebo osoby v evidenci, neboť za tento měsíc náleží odměna pěstouna v plné výši jako za celý kalendářní měsíc, ačkoliv nárok na dávku trvá pouze po část měsíce od ukončení pracovní neschopnosti⁵⁷.

V případě, že má osoba pečující nebo osoba v evidenci zaměstnání, ze kterého je odváděno pojistné na nemocenské pojištění či vykonává „pojištěnou“ samostatnou výdělečnou činnost a bude uznána dočasně práce neschopnou k činnosti pěstouna a současně k tomuto jinému zaměstnání („pojištěné“ samostatné výdělečné činnosti), bude jí od 15. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti náležet nemocenské z titulu tohoto zaměstnání („pojištěné“ samostatné výdělečné činnosti), ale také odměna pěstouna. Ta však nejdéle do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém dočasná pracovní neschopnost vznikla. Pokud bude pracovní neschopnost delší než dva měsíce (měsíc vzniku pracovní neschopnosti plus

⁵⁶ Srov. § 16 písm. b) zákona č. 187/2006. Sb., o nemocenském pojištění

⁵⁷ Srov. § 47p odst. 3 písm. a) ZSPOD

jeden následující měsíc), nebude odměna pěstouna vyplácena a vznikne nárok na nemocenské z titulu nemocenského pojištění osoby pečující nebo osoby v evidenci.

2.1.5 Odměna pěstouna a oblast zaměstnanosti

Podle ustanovení § 25 odst. 1 písm. p) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti nemůže být osoba pečující nebo osoba v evidenci uchazečem o zaměstnání a pobírat podporu v nezaměstnanosti v případě, že jí je vyplácena odměna pěstouna z důvodu péče alespoň o tři děti nebo alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby minimálně ve stupni II, nebo se jedná o osobu v evidenci. Osoby pečující, jimž je vyplácena odměna pěstouna podle § 47j odst. 1 písm. a) a b) ZSPOD, tj. pečují-li o jedno nebo dvě děti tak mohou být vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání a mohou pobírat podporu v nezaměstnanosti, samozřejmě za předpokladu splnění zákonem o zaměstnanosti stanovených podmínek. Zřejmě nedopatřením zákonodárci opomenuli novelizací publikovanou pod č. 363/2021 Sb. provést i novelizaci zákona o zaměstnanosti, a tak od 1. ledna 2022 existuje reálná možnost, že osoby v evidenci mohou být vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání a pobírat podporu v nezaměstnanosti, protože předmětné ustanovení zákona o zaměstnanosti se vztahuje pouze na odměny pěstounů stanovených v odst. 1 § 47j ZSPOD, přičemž odměna osoby v evidenci je specifikována v odst. 2 § 47j ZSPOD účinného od 1. ledna 2022.

Osoby pečující i osoby v evidenci mohou být vedeni jako zájemci o zaměstnání podle § 22 zákona o zaměstnanosti. Nejčastější motivací k podání žádosti o zařazení do evidence jako zájemce o zaměstnání bývá, že člověk – zájemce o zaměstnání – se bude chtít rekvalifikovat. Tedy krajská pobočka Úřadu práce České republiky mu bude v případě evidence, schválí-li požadovanou rekvalifikaci, hradit náklady rekvalifikace⁵⁸.

Osoby pečující i osoby v evidenci mohou vykonávat další výdělečnou činnost.

2.2 Příspěvek při pěstounské péči

Novela ZSPOD zakotvila novou sociální dávku pro osoby pečující poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči – příspěvek při pěstounské péči. Příspěvek při pěstounské péči je klasická sociální dávka a pro účely zákona o SSP se nezapočítává do rozhodného příjmu rodiny, její pobírání nevyklučuje nárok na předčasný starobní důchod.

⁵⁸ DOUŠOVÁ, Jana. *Úřad práce a uchazeč o zaměstnání*. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 52

Příspěvek při pěstounské péči je příjmově netestovaná nepojistná dávka, která na rozdíl od odměny pěstouna – kterou měly tyto osoby do 31. prosince 2021 - není pro účely zákonů o dani z příjmů a sociální a zdravotní pojištění brána jako příjem ze závislé činnosti. Povinné zdravotní a dobrovolné sociální pojištění je tedy třeba v těchto případech řešit jiným způsobem. Může jít např. o úhradu pojistného z jiného zaměstnání, nebo se může jednat o pojištěnce, za které platí pojistné stát. Tomu tak je dle § 7 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění tehdy, pokud jde například o poživatele důchodu z důchodového pojištění, příjemce rodičovského příspěvku, osobu pobírající peněžitou pomoc v mateřství nebo třeba osobu celodenně osobně a řádně pečující alespoň o jedno dítě do sedmi let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 let věku.

Sdružení pěstounů i některé doprovázející organizace disponující pověřením k výkonu sociálně-právní ochrany dětí podle ZSPOD v průběhu roku 2022 začaly vyvíjet tlak na narovnání postavení příbuzenských (nezprostředkovaných) pěstounů s těmi zprostředkovanými. Tento tlak měl za následek, že Ministerstvo práce a sociálních věcí v polovině roku předložilo do parlamentu retroaktivní novelu zákona o důchodovém pojištění, která přinesla rozšíření okruhu náhradních dob pojištění, a to o dobu, ze kterou osobě náleží příspěvek při pěstounské péči podle ZSPOD z důvodu osobní péče o dítě svěřené do pěstounské péče ve smyslu § 47a odst. 1 ve spojení s §2a písm. c) ZSPOD. Podmínkou však je, že osobě pečující náležela k poslednímu dni roku 2021 odměna pěstouna z titulu péče o toto dítě.

Cílem této legislativní úpravy bylo zajistit těmto osobám v oblasti důchodového pojištění obdobné postavení, jaké měly před 1. lednem 2022, a to po celou dobu, po kterou budou o příslušné dítě pečovat, nejpozději však do zániku pěstounské péče vůči tomuto dítěti. Podle MPSV novela ZSPOD publikovaná pod č. 363/2021 Sb. výrazným a sociálně necitlivým způsobem zasáhla do legitimního očekávání nezprostředkovaných pěstounů, že za výkon pěstounské péče bude hrazeno pojistné na zdravotní a sociální pojištění.

Zmiňovaná legislativní úprava se netýká nezprostředkovaných pěstounů, kterým bylo pravomocným rozhodnutím soudu svěřeno do péče dítě až po 31. prosinci 2021. U těchto osob bylo zavedeno „ochranné opatření“ v podobě náhradní doby pojištění po přechodnou dobu 2 let od prvního dne v měsíci, za který prvně vznikl nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, přičemž tato dávka je vyplácena osobě pečující nebo osobě, která má dítě ve svěřenectví, jakožto příjemci této dávky. Důvodová zpráva o této době mluví jako o tzv. „adaptačním období či bonusu“, během kterého se pečující osoba přizpůsobuje nové situaci a nastavuje si postupně mechanismy vzájemného fungování mezi ní, její rodinou a svěřeným dítětem, a proto po ní nemá být vyžadováno, aby vykonávala výdělečnou činnost, ale je podle MPSV na místě jí poskytnout dočasně výhodu náhradní doby pojištění.

V případě nezprostředkovaných pěstounů není možné z nově zavedené dávky příspěvek při pěstounské péči uplatňovat daňové slevy (zvýhodnění), nadále je možné je ale uplatnit z jiného příjmu čili jde o motivační prvek pro osoby, které nyní jiné příjmy, než odměnu pěstouna nemají, k hledání zaměstnání⁵⁹.

2.2.1 Oprávněné osoby

Nárok na příspěvek při pěstounské péči má osoba pečující, která poskytuje dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči.

2.2.2 Výše příspěvku při pěstounské péči

Příspěvek při pěstounské péči je stanoven ve dvou výších v závislosti na tom, zda osoba pečující má vůči dítěti vyživovací povinnost, či nikoli. V případě, kdy nezprostředkovaná osoba pečující nemá vyživovací povinnost, nejčastěji z praxe půjde o tety, strýce, zletilé sourozence, osoby blízké, jsou částky uvedeny v tabulce 6. Částky jsou navázány na životní minimum.

Tabulka 6 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby bez vyživovací povinnosti

Počet dětí	Příspěvek při pěstounské péči v Kč
(a) Jedno dítě	2,3 x životní minimum (ŽM) = 8 878
(b) Dvě děti	2,3 x ŽM x 2 = 17 756
(c) Tři děti	2,3 x ŽM x 3 = 26 634
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	2,3 x ŽM = 8 878
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	5,5 x ŽM = 21 230
(f) Za každé další dítě	2,3 x ŽM = 8 878 5,5 x ŽM = 21 230 v případě závislosti ve stupni III nebo IV

Zdroj: ZSPOD a vlastní výpočet

U nezprostředkované pěstounské péče, kterou vykonávají prarodiče nebo praprarodiče (tedy osoby se subsidiární vyživovací povinností podle § 910 zákona č. 89/2021 Sb.), se jedná o částky uvedené v tabulce 7.

⁵⁹ Srov. Pozměňovací návrhy poslanců Aleše Juchelky a Petra Dolínka vedený pod č. 8551. Dostupné na <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=190719&pdf=1> [cit. 3. prosince 2021].

Tabulka 7 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby s vyživovací povinností

Počet dětí	Příspěvek při pěstounské péči v Kč
(a) Jedno dítě	$1,8 \times \check{Z}M = 6\,948$
(b) Dvě děti	$1,8 \times \check{Z}M \times 2 = 13\,896$
(c) Tři děti	$1,8 \times \check{Z}M \times 3 = 20\,844$
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	$1,8 \times \check{Z}M = 6\,948$
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	$5,5 \times \check{Z}M = 21\,230$
(f) Za každé další dítě	$1,8 \times \check{Z}M = 6\,948$ $5,5 \times \check{Z}M = 21\,230$, v případě závislosti ve stupni III nebo IV

Zdroj: ZSPOD a vlastní výpočet

2.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázová dávka, která slouží ke krytí prvotních nákladů při převzetí konkrétního dítěte.

2.3.1 Oprávněné osoby

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má osoba pečující, která převzala dítě do pěstounské péče. Osoba pečující je chápána v nejširším slova smyslu, jak ji definuje ustanovení § 2a ZSPOD. Od ledna 2022 mají tedy nárok na tuto dávku nově i osoby v evidenci. V jejich případě však platí, že součet příspěvků při převzetí u této osoby nesmí přesáhnout 40 000 Kč v období posledních 12 kalendářních měsíců přede dnem podání žádosti o tento příspěvek. Důvodová zpráva k rozšíření okruhu oprávněných osob o osoby v evidenci uvádí, že se „děti k přechodným pěstounům dostávají v naprosté většině případů bez potřebného oblečení, obuvi, hraček, a proto je vhodné umožnit i přechodným pěstounům čerpat příspěvek při převzetí dítěte.“

Zajímavá (a pro mě neočekávaná) situace nastala po rozšíření okruhu oprávněných osob o pěstouny na přechodnou dobu, kteří si na začátku roku 2022 hromadně začali podávat žádosti o příspěvek při převzetí dítěte i na dítě, které převzali do přechodné pěstounské péče v průběhu roku 2021, tj. na dítě, u kterého ještě neuplynula roční lhůta pro zánik nároku na dávku. Procesní postup byl u všech přechodných pěstounů stejný – rozhodnutí krajské pobočky Úřadu práce bylo zamítavé s odůvodněním, že dle znění ZSPOD účinného do 31. prosince 2021 dávka pěstounské péče příspěvek při převzetí dítěte náležela pouze osobám pečujícím a nikoli osobám v evidenci,

kteře převzaly dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu v době před účinností novely ZSPOD, tj. před 1. lednem 2022. Pěstouni na přechodnou dobu se proti těmto rozhodnutím odvolali a Ministerstvo práce a sociálních věcí jako odvolací orgán rozhodnutí krajské pobočky vždy změnilo tak, že se pěstounovi na přechodnou dobu přiznal příspěvek při převzetí dítěte i na dítě převzaté v průběhu roku 2021. Rozhodnutí MPSV jako odvolacího orgánu však vůbec nerespektuje Instrukci MPSV č. 2 ze dne 3. ledna 2022 ke sjednocení postupu při aplikaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 363/2021 Sb., v oblasti dávek pěstounské péče, která na str. 23 uvádí, že nárok na příspěvek při převzetí dítěte mají rovněž osoby pečující na děti svěřené do pěstounské péče na přechodnou dobu po 1. lednu 2022.

2.3.2 Výše příspěvku při převzetí dítěte

Výše příspěvku při převzetí dítěte je odstupňována dle věku převzatého dítěte. Konkrétní částky jsou uvedeny v tabulce 8.

Tabulka 8 – Výše příspěvku při převzetí dítěte od 1. října 2022

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
Do 6 let	10 800
Od 6 let do 12 let	12 150
Od 12 let do 18 let	13 500

Zdroj: ZSPOD

2.4 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte najdeme upravený v § 47f ZSPOD. Jedná se o dávku, která má sloužit k pokrytí základních běžných denních potřeb dítěte v pěstounské péči, nikoli k tvorbě jmění nezletilého či jeho rozšiřování. Nakládání s touto dávkou není neběžnou záležitostí, jde o právní jednání, která se týkají každodenního života dítěte, a proto není třeba schválení soudem⁶⁰. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je tedy náhrada výživného dítěte, které by jinak hradili rodiče. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí stát prostřednictvím úřadu práce, a proto nárok na soudem stanovené výživné přechází na stát. Pokud rodiče hradí stanovené výživné a toto je vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, je rozdíl vyplácen dítěti. O využití této přesahující částky

⁶⁰ Rozsudek Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. dubna 2015, sp. zn. 0 P 119/2005

by měl rozhodnout soud v tom smyslu, zda mají být prostředky využity k okamžité spotřebě ve prospěch dítěte, nebo mají být spořeny⁶¹.

Příspěvek na úhradu potřeb je jedinou dávkou pěstounské péče, která patří mezi koordinované rodinné dávky dle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení spolu s prováděcím nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 ze dne 16. září 2009. U koordinované dávky není vyžadována podmínky trvalého či přechodného pobytu, ani podmínka bydliště.

2.4.1 Oprávněné osoby

Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do péče osoby pečující a od 1. ledna 2022 také dítě svěřené do péče fyzické osoby podle § 953 ObčZ. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, pokud toto splňuje podmínky nezaopatřenosti dle § 11 až 16 zákona o státní sociální podpoře a dále za předpokladu, že dítě trvale⁶² žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Podle Instrukce č. 2/2022 odpovídá podmínka společného trvalého spoluzití a spolupodílení se na nákladech své potřeby pojmu domácnost⁶³, jak ji chápal dnes již neplatný § 115 zákona č. 40/1964 Sb. Problém může nastat u dítěte, které bylo do dne zletilosti svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, tedy osobě v evidenci, nikoli osobě pečující, tak jak to požaduje § 47f odst. 2 pro kontinuální výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte i po dosažení 18. roku věku. Touto situací se zabýval Nejvyšší správní soud⁶⁴, který řekl, že přestože zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který je k občanskému zákoníku ve vztahu speciality, stejně jako občanský zákoník rozlišuje jednotlivé druhy pěstounské péče, nerozlišuje jednotlivé druhy pěstounů. I osoby vykonávající pěstounskou péči na přechodnou dobu totiž označuje jako pěstouny a ty je třeba po dobu výkonu této pěstounské péče považovat za osoby pečující. To vyplývá například z § 47i odst. 1 ZSPOD, podle kterého má nárok na odměnu pěstouna osoba pečující a osoba v evidenci. Nárok na odměnu pěstouna má i osoba pečující nebo osoba v evidenci, jestliže nezaopatřené dítě, které jí bylo svěřeno do péče, nemá po dosažení

⁶¹ CILEČKOVÁ Kateřina. In ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018, str. 489.

⁶² Trvalé je podle judikatury takové soužití, které není předem časově omezeno. Blíže např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 678/2011 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. října 2012, sp. zn. 21 Cdo 2301/2012. Podmínka je splněna také v případě, že se dítě s bývalým pěstounem nezdržuje ve stejné domácnosti nepřetržitě, tzn., že tato podmínka je splněna například u zletilých dětí, které studují mimo místo bydliště a bydlí na vysokoškolské koleji, ale jinak mají své bydliště stále v místě bydliště bývalého pěstouna.

⁶³ Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. října 2015, č. j. 8 Ads 17/2015-49

zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek. Byť se citované ustanovení týká nároku na odměnu pěstouna, je z něj nepochybné, že nárok na tuto odměnu má jak osoba pečující, tak osoba v evidenci též za specifické situace, kdy dítě po dosažení zletilosti nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, avšak pouze proto, že požívá vyšší nebo stejný důchod z důchodového pojištění. Jestliže zákon přiznává nárok na odměnu pěstouna všem pěstounům i za specifické situace, tím spíše je nárok na odměnu dán i tehdy, pokud svěřená osoba po nabytí zletilosti nárok na příspěvek má. Ustanovení § 47i odst. 1 ZSPOD s touto situací evidentně počítá, a to i v případě nabytí zletilosti v péči osoby v evidenci. Podle NSS jsou pro stanovení podmínek nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte důležité faktické objektivní poměry dítěte, resp. osoby, která nabyla zletilosti, nikoli důvody vnější, jejichž existenci objektivně nemohl příjemce dávky ovlivnit. Nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče může jen obtížně ovlivnit, zda bude svěřeno do trvalé pěstounské péče, či zda soud přistoupí ve specifické situaci při rozhodování o pěstounské péči nezletilce relativně nedlouho před nabytím zletilosti k pěstounské péči na přechodnou dobu. Pokud bychom přistoupili pouze na jazykovou a formální interpretaci, došlo by k neodůvodněné nerovnosti v přístupu k příspěvku mezi zletilými dětmi podle toho, v jakém druhu pěstounské péče byly umístěny před nabytím zletilosti. Výše uvedený interpretační problém vyřešila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikovaná pod č. 363/2021 Sb., která zpřesnila definici osob pečujících. Podle nového § 2a je osobou pečující také fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Další aplikační problém z praxe, který vyřešila novela ZSPOD z roku 2021, je stav, kdy v kalendářním měsíci došlo k předání dítěte z péče osoby pečující nebo osoby v evidenci do péče jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci. Ukažme si to na příkladu z praxe: Osoba v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu) dne 12. listopadu 2021 předá nezletilé nezaopatřené dítě do péče osoby pečující (dlouhodobého pěstouna). Příspěvek za měsíc listopad se v plné výši vyplatí pěstounovi, který převzal 12. listopadu 2021 dítě do své péče z péče pěstouna na přechodnou dobu. Krajská pobočka Úřadu práce se vždy řídí vykonatelností soudního rozhodnutí o svěřením dítěte z péče osoby v evidenci do péče osoby pečující. V případech nesouladu faktické péče o dítě s výplatou příspěvku na úhradu potřeb dítěte Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje⁶⁵ finanční vyrovnání mezi pečovateli. Pokud je tedy po část měsíce dítě ještě svěřeno

⁶⁵ Srov. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky a náměstka pro řízení sekce zaměstnanosti a nepojistných dávek č. 16/2007 ze dne 5. října 2017, č. j. MPSV-2017/134041-23. Dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/INSTRUKCE_16-2017.pdf/7f3e7464-b3f6-8096-9d83-470949dca247 [cit. 9. listopadu 2021].

osobě v evidenci, měly by budoucí pečovatelé (osoby pečující) poskytnout přiměřenou částku z příspěvku na úhradu potřeb dítěte za tyto dny, kdy o dítě v souladu s právním stavem fakticky pečoval. Tímto vyrovnáním by bylo zajištěno naplnění účelu této dávky, která je, jak jsem již zmínil, náhradou za výživné. V krajním řešení by se mohlo jednat též o bezdůvodné obohacení ve smyslu § 2991 občanského zákoníku. Vzhledem k tomu, že příspěvek na úhradu potřeb dítěte je nárokem a příjmem nezletilého nezaopatřeného dítěte, musí výplata příspěvku zásadně sledovat to, která osoba pečující má nezletilé dítě ve své péči v kalendářním měsíci, ve kterém se dávka vyplácí. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je tak třeba vyplatit k rukám osoby pečující nebo osoby v evidenci, která má dítě v péči v době výplaty dávky. Jelikož se příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí zpětně, tj. po uplynutí kalendářního měsíce, za který náleží, může dojít k situaci, že příspěvek bude vyplacen k rukám jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci, než která zajišťovala péči o dítě v kalendářním měsíci, za který příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží. Jestliže se dítě předává z péče osoby pečující nebo osoby v evidenci, avšak nikoli do péče jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci, ale do péče jiné osoby odpovědné za výchovu, popř. rodiče, uplatní se v takovém případě zvláštní úprava o výplatě příspěvku osobě pečující podle § 47f odst. 1 ZSPOD a příspěvek bude vyplacen té osobě pečující nebo osobě v evidenci, která zajišťovala péči o dítě před jeho předáním do péče jiné osobě odpovědné za výchovu nebo rodiči. Od ledna 2022 je tato situace vyřešena tím způsobem, že je-li nezletilé nezaopatřené dítě během jednoho kalendářního měsíce bezprostředně po sobě svěřeno do péče různých osob pečujících, vyplácí se příspěvek na úhradu potřeb dítěte osobě pečující, která o dítě pečuje po delší část měsíce. Pokud péče různých osob pečujících, kterým je nezletilé nezaopatřené dítě během jednoho kalendářního měsíce bezprostředně po sobě svěřeno, trvala stejnou dobu, určí krajská pobočka Úřadu práce, která o příspěvku na úhradu potřeb dítěte rozhoduje, které z těchto osob se bude příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácet.

O příspěvek na úhradu potřeb dítěte žádá za nezletilé dítě osoba pečující nebo osoba v evidenci. Do dosažení zletilosti dítěte se příspěvek na úhradu potřeb vyplácí osobě pečující nebo osobě v evidenci. Od splátky příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž došlo ke zletilosti, se tento příspěvek vyplácí tomuto dítěti.

V případě, že dítě dosáhne zletilosti v době svěřením do pěstounské péče na přechodnou dobu, nárok na příspěvek na úhradu potřeb nevzniká, protože se předpokládá, že zletilé dítě již nebude sdílet společnou domácnost.

Nárok je zachován (popř. opětovně přiznán) i v případě, že dojde k dočasnému přerušení nároku na dávku, např. v situaci, kdy se dítě nejprve stane zaopatřeným a po určité době se opět

obnoví jeho nezaopatřenost, zejména z důvodu pokračování studia a soustavné přípravy na budoucí povolání.

V případě, že zletilé nezaopatřené dítě uzavře manželství, je třeba upozornit na to, že manželovi tohoto dítěte vzniká vyživovací povinnost podle § 697 občanského zákoníku, která má přednost před vyživovací povinností rodičů k dítěti. Právo nezaopatřeného dítěte na výživné od svého manžela přechází na stát až do výše přiznaného a vypláceného příspěvku na úhradu potřeb dítěte a krajská pobočka Úřadu práce je v tomto případě povinna podat proti manželovi dítěte návrh k soudu na stanovení vyživovací povinnosti.

Jak již bylo uvedeno výše, od ledna 2022 má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte rovněž dítě, které bylo svěřeno do péče jiné osoby podle § 953 ObčZ (tzv. svěřenectví). V těchto případech je však třeba od měsíční částky příspěvku odečíst částku výživného, která je soudním rozhodnutím stanovena rodičům hradit k rukám pečující osoby. Nárok na příspěvek vzniká pouze od vykonatelnosti rozsudku o svěřenectví (na rozdíl od nároku svěření do pěstounské péče, kde existuje větší variabilita soudních rozhodnutí, která zakládají nárok na příspěvek) a zaniká nejpozději zletilostí, nabytím plné svéprávnosti dítěte nebo zánikem svěřenectví. Neplatí zde tedy prolongace nároku i po dosažení zletilosti a naplňování podmínky nezaopatřenosti, jako je to u dětí svěřených do pěstounské péče.

2.4.2 Výše příspěvku na úhradu potřeb

Výše příspěvku je odstupňovaná podle věku dítěte a dle skutečnosti, zda se jedná o dítě, které je podle § 8 zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby.

Výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte do 30. září 2022 shrnuje tabulka 9. Vzhledem k tomu, že Vláda České republiky využila svou pravomoc na základě zmocňovacího ustanovení § 58b ZSPOD zvýšit dávky pěstounské péče, došlo od 1. října 2022 nařízením vlády č. 292/2022 Sb. ze dne 26. září 2022 ke zvýšení příspěvku na úhradu potřeb. Výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte od 1. října 2022 shrnuje tabulka 10.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření⁶⁶ zařízení pro péči o děti nebo mládež (např. diagnostický ústav nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu nebo jiného příslušného orgánu o svěření dítěte do péče nahrazující péči rodičů. Pokud je však dítě

⁶⁶ Zařízení v rámci plného přímého zaopatření dle § 7 odst. 4 zákona o státní sociální podpoře poskytuje dítěti ubytování, stravování a ošacení.

hospitalizováno ve zdravotnickém zařízení, příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží, protože ve zdravotnickém zařízení se poskytujeme pouze stravování a ubytování, nikoliv však ošacení.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží také v případě, že dítě bylo vzato do vazby nebo nastoupilo výkon trestního opatření odnětí svobody. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte pak zanikne po uplynutí prvního kalendářního měsíce trvání vazby nebo trestního opatření odnětí svobody.

Tabulka 9 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč do 30. září 2022

Dítě ve věku	Dítě bez závislosti na pomoci jiné osoby	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost)	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost)
Do 6 let	4 950	5 115	6 105	6 490	7 040
6-12	6 105	6 215	7 480	7 975	8 635
12-18	6 985	7 095	8 580	9 130	9 570
18-26	7 260	7 425	8 910	9 460	9 900

Zdroj: ZSPOD

Tabulka 10 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč od 1. října 2022

Dítě ve věku	Dítě bez závislosti na pomoci jiné osoby	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost)	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost)
Do 6 let	6 290	6 500	7 750	8 240	8 940
6-12	7 750	7 895	9 500	10 130	10 970
12-18	8 870	9 010	10 900	11 595	12 155
18-26	9 220	9 430	11 315	12 015	12 575

Zdroj: ZSPOD

Jak jsem uvedl výše, lze příspěvek na úhradu potřeb chápat jako náhradu výživného dítěte. Analýzou dat⁶⁷ Ministerstva spravedlnosti zjistíme, že příspěvek na úhradu potřeb je přibližně

⁶⁷ viz Analýza využívání tzv. doporučující tabulky k určování výživného, Ministerstvo spravedlnosti, dostupná na <https://www.justice.cz/documents/12681/724488/Anal%C3%BDza+vyu%C5%BE%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD>

o 58 až 60 % vyšší než průměrné soudem stanovené výživné v závislosti na věku dítěte. Resort justice rovněž připravil aktualizovanou tzv. doporučující tabulku k určování výživného. Pokud bychom vycházeli z předpokladu, že oba rodiče pobírají minimální mzdu ve výši 16 200 korun, činilo by výživné – podle aktualizované doporučující tabulky a věku dítěte - od 13 % do 19 % čistého příjmu rodičů, tj. částku 3 748 až 5 479 korun. V porovnání s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte se tak jedná o částky mnohonásobně nižší, než které vyplácí stát náhradním pečovatelům.

2.4.3 Souběh příspěvku na úhradu potřeb dítěte s dalšími dávkami

Za nezaopatřené dítě nelze podle § 11 odst. 3 zákona o státní sociální podpoře považovat dítě, které je poživatelem invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, a proto v tomto případě dítě nemůže pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, ale jen a pouze tento invalidní důchod.

Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění (např. sirotčí nebo pro invaliditu I. a II. stupně), náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem. Z úpravy § 47g odst. 2 ZSPOD vyplývá, že důchod přiznaný nezaopatřenému dítěti z důchodového pojištění má tomuto dítěti úplně nebo částečně nahrazovat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který by jinak nezaopatřenému dítěti náležel v plné výši. Vzhledem k účelu citované zákonné úpravy je žádoucí, aby s důchodem náležejícím nezletilému nezaopatřenému dítěti mohla stejně jako s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte hospodařit osoba pečující nebo osoba v evidenci, do jejíž péče bylo nezletilé nezaopatřené dítě svěřeno.

Jedná-li se však o nezletilé nezaopatřené dítě, nemůže být samotné dítě jako oprávněná osoba nikdy příjemcem důchodu – za takové dítě přiznaný důchod přijímá (a) zákonný zástupce nebo poručník, (b) soudem jmenovaný opatrovník nebo (c) zvláštní příjemce důchodu ustanovený obecním úřadem podle § 118 odst. 3 zákona č. 582/1991 Sb., tj. jestliže zákonný zástupce nebo opatrovník nemůže výplatu důchodu přijímat nebo pokud by se výplatou důchodu k jeho rukám zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit.

V případě zletilého nezaopatřeného dítěte je příjemcem důchodu (a) samotné dítě jako oprávněná osoba, (b) opatrovník jmenovaný soudem v případě, že zletilé dítě bylo rozhodnutím soudu omezeno na svéprávnosti nebo (c) zvláštní příjemce ustanovený obecním úřadem v případě, že oprávněné dítě nebo opatrovník nemůže výplatu důchodu přijímat anebo v případech, kdy by se výplatou dávky dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka

[+tzv.+doporu%C4%8Duj%C3%ADc%C3%AD+tabulky+k+ur%C4%8Dov%C3%A1n%C3%AD+v%C3%BD%C5%BEivn%C3%A9ho.docx/278f6c0b-9bbf-41be-b847-44e729a0857b](#) [cit. 19. listopadu 2022].

sloužit. Zákon také říká, že zvláštním příjemcem může být ze zákona také občan, kterému byl sirotčí důchod vyplácen do dne nabytí svéprávnosti dítěte, a to od tohoto dne.

Pokud dítě, které je svěřované do pěstounské péče, pobírá sirotčí důchod, měl by orgán sociálně-právní ochrany dětí i bez výslovné žádosti poskytnout pěstounovi ideálně již při předání dítěte poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle § 10 odst. 1 písm. f) ve spojení s § 11 odst. 5 ZSPOD.

Jestliže příjemce sirotčího důchodu (zpravidla zákonný zástupce dítěte) nevyužívá dávku ve prospěch⁶⁸ oprávněného dítěte k zajištění jeho dítěte, je třeba tuto situaci bezodkladně vyřešit. První variantou je jmenování opatrovníka dítěti pro přijímání sirotčího důchodu a pro hospodaření se sirotčím důchodem. Orgán sociálně-právní ochrany dětí v tomto případě musí k soudu podat návrh na omezení rodičovské odpovědnosti v tom smyslu, že rodiče nebudou oprávněni přijímat sirotčí důchod náležející jejich dítěti a s tímto důchodem hospodařit. Současně s tím orgán sociálně-právní ochrany dětí navrhne jmenování opatrovníka dítěti, který bude namísto rodičů oprávněn a povinen sirotčí důchod za dítě přijímat a hospodařit s ním. Opatrovníkem může být jmenován jakýkoli vhodný člověk, který s tím souhlasí, a to znamená, že může jít také o pěstouna nebo jinou osobu, které bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno dítě do péče. V případě, že žádné takové osoby není, nebo navrhované osoby se jmenováním nesouhlasí, jmenuje soud opatrovníkem podle § 944 ve spojení s § 930 odst. 3 občanského zákoníku a § 17 písm. a) ZSPOD, orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Tento je povinen opatrovnictví převzít. Druhou – rychlejší, mimosoudní – variantou je ustanovení zvláštního příjemce sirotčího důchodu na základě rozhodnutí obecnímu úřadu podle § 188 odst. 3 zákona č. 582/1991 Sb. Podnět k ustanovení zvláštního příjemce sirotčího důchodu může dát kdokoli, tj. i pěstoun nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pro správní řízení ve věci ustanovení zvláštního příjemce důchodu platí podpůrně obecná úprava správního řádu, včetně úpravy lhůt pro vydání rozhodnutí podle § 71 správního řádu. Obecní úřad by měl proto o ustanovení zvláštního příjemce rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení, resp. do 60 dnů od zahájení řízení v případě, že by se ve věci nařizovalo ústní jednání. Místní příslušnost se řídí místem trvalého pobytu fyzické osoby, jíž se řízení týká. Účastníky řízení o ustanovení zvláštního příjemce důchodu jsou dítě, jakožto poživatel důchodu, a osoba, která má být ustanovena zvláštním příjemcem. V tomto řízení je tedy místně příslušný obecní úřad podle místa trvalého pobytu dítěte, ale také obecní úřad podle místa trvalého pobytu osoby, která má být ustanovena

⁶⁸ Jak to ukládá § 118 odst. 4 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálních zabezpečení

zvláštním příjemcem. Pokud jsou tedy místně příslušné dva obecní úřady, koná řízení ten, který jej zahájil jako první, pokud se nedohodly jinak.

V případě svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu je podle Veřejného ochránce práv⁶⁹ i Ministerstva práce a sociálních věcí⁷⁰ nejpraktičtější, aby byl zvláštním příjemcem důchodu podle § 118 odst. 1 písm. a) zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení ustanoven příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Při změně pečující osoby pak není nutné měnit rovněž zvláštního příjemce důchodu a dávka může být bezodkladně vyplácena nové pečující osobě. Bude-li opatrovníkem nebo zvláštním příjemcem jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí, je samozřejmé, že by vyplacený sirotčí důchod zasílal v plné výši na účet pěstouna na přechodnou dobu nebo jiné osobě pečující, která bude aktuálně zajišťovat péči o svěřené dítě.

Souběh příspěvku na péči a příspěvku na úhradu potřeb dítěte je možný, a to z toho důvodu, že z poskytnutého příspěvku na péči by měla být hrazena dané osobě pomoc, kterou jim může poskytovat osoba blízká, asistent sociální péče nebo třeba registrovaný poskytovatel sociálních služeb a z příspěvku na úhradu potřeb by měly být hrazeny věci běžné spotřeby.

2.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla nebo jeho opravu je dávkou, která má za cíl usnadnit mobilitu pěstounských rodin s větším počtem nezaopatřených dětí. Poskytnutí příspěvku je vázáno na vlastnictví motorového vozidla osobou pečující, která o poskytnutí příspěvku žádá a která bude jeho příjemcem. Pokud jde o společnou pěstounskou péči manželů a vozidlo je společným jmění manželů, může o příspěvek žádat kterýkoliv z manželů. V případě výlučného vlastnictví vozidla, musí být žadatelem tento výlučný vlastník.

Příspěvek na celkovou nezbytnou opravu osobního motorového vozidla může být poskytnut i na jiné vozidlo, než na které byl předtím poskytnut příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla. Rovněž může být poskytnuto několik dílčích příspěvků na více samostatných oprav, které si celková oprava osobního motorového vozidla vyžádala, maximálně však do limitu uvedeného níže.

⁶⁹ Zpráva o šetření ve věci poskytnutí nebo zprostředkování poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte, sp. zn. 7910/2020/VOP/IR, č. j. KVOP-37275/2021 ze dne 1. září 2021. Dostupná na <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/7910-20-IR-Z18-6.pdf> [cit. 10. listopadu 2021].

⁷⁰ Blíže Informace ohledně možného postupu změny výplaty sirotčího důchodu u dítěte, které je svěřeno do náhradní (rodinné) péče ze dne 15. července 2021, č. j. MPSV-2021/111722-233/1

Využití příspěvku bude příjemce povinen doložit kupní smlouvou a daňovým dokladem o koupi nebo opravě vozidla.

2.5.1 Oprávněné osoby

Nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně tři děti⁷¹ nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o tři děti, včetně nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.

Je zajímavé a minimálně zamyšlení hodné pro zákonodárce, že úřad práce, který dávku vyplácí, vůbec nezkontroluje, zda je žadatel, popřípadě některá další osoba ve společné domácnosti, vlastníkem řidičského oprávnění. Vzhledem k tomu, že toto vnímám jako příklad špatné praxe, zejména s ohledem na následnou minimální možnost vymožení vyplacené dávky, dovoluji si další úvahu *de lege ferenda*. Ta by spočívala v novelizaci § 47m ZSPOD v tom smyslu, že by došlo k přidání nového odstavce ve znění: „Osoba pečující, která žádá o příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, nebo některá jiná osoba ze společné domácnosti, musí disponovat odpovídajícím řidičským oprávněním k řízení motorového vozidla dle zvláštního právního předpisu⁷².“

2.5.2 Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla

Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 korun. Součet těchto příspěvků poskytnutých osobě pečující v období posledních 10 kalendářních let přede dnem podání žádosti nesmí přesáhnout 200 000 korun.

Příspěvek může být poskytnut i před zakoupením osobního motorového vozidla. Použití příspěvku je pak osoba pečující povinna prokázat do šesti měsíců od jeho poskytnutí. Pokud tento příspěvek nepoužila k zakoupení osobního motorového vozidla, je povinna příspěvek vrátit. Osoba pečující je dále povinna vrátit poměrnou část přiznaného příspěvku v případě, že do pěti let ode dne, kdy jí byl příspěvek poskytnut, osobní motorové vozidlo prodala, darovala,

⁷¹ Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 1/2016 ze dne 15. ledna 2016 (č. j. 2015/67585-231) připouští vznik nároku na příspěvek i v případě, že alespoň jedno z dětí je svěřeno do formy péče, která je dle § 4a definována jako péče osoby pečující, a další dvě děti mohou být svěřeny do péče osoby v evidenci.

⁷² § 80 a násl. zákona č. 361/2000 Sb., o silničním provozu.

započala jej používat pro výdělečnou činnost nebo přestala vykonávat pěstounskou péči, nikoli z vážných zdravotních důvodů.

2.6 Příspěvek při ukončení pěstounské péče (do 31. prosince 2021)

Jde o jednorázovou dávku ve výši 25 000 korun, která měla pokrýt mladému dospělému opouštějícímu pěstounskou péči základní výdaje související s osamostatněním se. Příspěvek při ukončení pěstounské péče byl vyplácen pouze do 31. prosince 2021. K tomuto datu bylo ustanovení § 47h ZSPOD zrušeno. Od roku 2022 je tato dávka nahrazena jednorázovým zaopatřovacím příspěvkem (více viz dále).

Příspěvek při ukončení pěstounské péče bylo možné analogicky přirovnat k věcné pomoci nebo jednorázovému peněžitému příspěvku podle § 33 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, který je poskytován dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení z důvodu dosažení zletilosti (popř. dovršením věku 19 let v případě prodloužení ústavní výchovy), pokud v zařízení dobrovolně nesetrvává do ukončení přípravy na povolání.

3. Zaopatřovací příspěvek

Jde o nepojistnou a příjmově netestovanou sociální dávku, která existuje od 1. ledna 2022 ve dvou formách – opakující se dávka nebo jednorázový příspěvek. Tato dávka má podle Instrukce⁷³ náměstka pro řízení sekce 2 Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 3. ledna 2022 sloužit ke zmírnění nepříznivé situace nezaopatřených osob poté, kdy zanikla pěstounská péče nebo poručenská péče nebo ústavní výchova v důsledku nabytí plné svéprávnosti nebo zletilosti těmito osobami, a to po dobu trvání jejich nezaopatřenosti podle zákona o státní sociální podpoře (tedy zejména po dobu jejich soustavné přípravy na budoucí povolání), jde-li o opakující se zaopatřovací příspěvek, nebo v souvislosti se sociální událostí – ukončením nezaopatřenosti, jde-li o jednorázový zaopatřovací příspěvek.

V souvislosti s touto novou dávkou byla do ZSPOD zavedena legislativní zkratka „mladý dospělý“. Jde o zletilou nebo plně svéprávnou fyzickou osobu, která:

- a) byla do dne nabytí zletilosti nebo do dne nabytí plné svéprávnosti svěřena do pěstounské péče nebo jí byla nařízena ústavní výchova (včetně svěřeni do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) a tato péče trvala podle druhu náhradní péče po kvalifikovanou dobu (12 měsíců v případě zprostředkované péče a ústavní výchovy nebo 36 měsíců v případě nezprostředkované pěstounské péče),
- b) nezaopatřeným dítětem,
- c) nebyla pravomocně odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, který dosud nebyl zahrazen, a
- d) má vypracovaný individuální plán podle § 50d ZSPOD a poskytuje součinnost při jeho vyhodnocování a aktualizaci.

Přiznaný zaopatřovací příspěvek nepodléhá výkonu rozhodnutí nebo exekuce a nemůže být předmětem dohody o srážkách. Nárok na zaopatřovací příspěvek není předmětem dědictví, nelze jej postoupit ani dát do zástavy. Zaopatřovací příspěvek má charakter náhradního výživného a je-li výživné vyšší než tento příspěvek, náleží rozdíl dítěti. Zaopatřovací příspěvek bude považován za sociální výhodu. Vztahují se proto k němu relevantní předpisy Evropské unie⁷⁴.

⁷³ Č. j. MPSV – 2021/199894-25, dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Instrukce+č.+1_2022_zaopatřovac%C3%AD+pr%C3%ADspěvky.pdf/c01fa265-06ea-b95a-8601-f709d1746795 [cit. 4. listopadu 2022].

⁷⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Směrnice Rady 2003/109/ES ze dne 25. listopadu 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícím rezidenty, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí

Zákonodárci z možnosti pobírat zaopatřovací příspěvek vyloučili děti (později mladé dospělé), které byly svěřeny do péče jiného člověka podle § 953 občanského zákoníku. Podle mého názoru se jedná o diskriminující přístup, o to víc, když jim na druhou stranu zákonodárce přiznává možnost pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, tj. dávku pěstounské péče. Tato situace by se dala vyřešit novelizací § 50b ZSPOD v tom smyslu, že by byl doplněn nový odstavec (4) ve znění: „*Byl-li mladý dospělý svěřen do péče jiného člověka podle § 953 občanského zákoníku, má nárok na zaopatřovací příspěvek, pokud je splněna podmínka podle odstavce 1 písm. a) bodu 1. Ustanovení odstavce 1 písm. b) až d) tím nejsou dotčena.*“ a současný odstavec (4) a následující by byly přečíslovány. Tuto novelizaci bych provedl zejména z toho důvodu, že v praxi vidím nejednotnost soudního rozhodování při svěřování dětí do péče příbuzných. Některé dítě je svěřeno prarodiči do příbuzenské pěstounské péče, zatímco jiné „pouze“ do péče jiného člověka – prarodiče.

3.1 Opakující se zaopatřovací příspěvek

Pro nárok na opakující se zaopatřovací příspěvek musí být kumulativně splněno několik podmínek, které jsou podrobně rozebrány níže.

3.1.1 První podmínka nároku – nezaopatřenost

Na tuto opakující se sociální dávku má nárok mladý dospělý, jak je definován výše a dále mladý dospělý, který není nezaopatřeným dítětem, protože je poživitelem invalidního důchodu z důchodového pojištění pro invaliditu třetího stupně, pokud splňuje ostatní podmínky pro vznik nároku na zaopatřovací příspěvek a jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání⁷⁵, nejdéle však do 26 let věku.

3.1.2 Druhá podmínka nároku – minimální potřebná doba péče

Další podmínkou pro vznik nároku na dávku je minimální potřebná doba trvání pěstounské péče nebo ústavní výchovy. V případě nezprostředkované pěstounské péče musí být dítě v pěstounské péči minimálně tři roky, které bezprostředně předcházely dni nabytí zletilosti nebo dni nabytí plné svéprávnosti. Tato podmínka nemusí být splněna u dítěte, které bylo svěřeno

splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany, Směrnice Rady 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny.

⁷⁵ Srov. § 14 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

do pěstounské péče z důvodu prohlášení jeho rodičů za nezvěstné, pobytu rodiče ve zdravotnickém zařízení, pobytovém zařízení sociálních služeb, vzetí rodiče do vazby nebo nástupu rodiče do výkonu trestu odnětí svobody. V těchto případech stačí splnění roční délky pobytu. Skutečnosti zakládající snížení potřebné doby péče je povinen mladý dospělý prokázat⁷⁶ ke dni, který předchází dni dosažení zletilosti nebo plné svéprávnosti.

Pokud jde o oboustranně osiřelé dítě, délka této péče se vůbec nezkoumá. Postačuje, aby tu tato péče byla ke dni, který předchází dni dosažení zletilosti nebo plné svéprávnosti mladého dospělého.

V případě zprostředkované pěstounské péče nebo ústavní péče stačí kvalifikovaná doba trvání této péče v délce 12 měsíců. Do rozhodné doby se započítává nejen doba, po kterou trvala péče zakládající nárok na opakující se zaopatřovací příspěvek na základě vykonatelného rozsudku soudu, ale rovněž doba, po kterou byl mladý dospělý do takové péče svěřen na základě usnesení soudu o nařízení předběžného opatření.

Pokud pěstounské péči (zprostředkované i nezprostředkované) předchází ústavní výchova alespoň v délce 12 měsíců po sobě jdoucích, vzniká nárok na dávku vždy a k potřebným dobám trvání pěstounské péče se nepřihlíží, postačuje, aby pěstounská péče trvala ke dni, který předchází den dosažení zletilosti nebo plné svéprávnosti. Pokud by však ústavní výchova byla kratší než 12 měsíců před umístěním dítěte do pěstounské péče, je třeba splnit podmínku doby trvání daného druhu pěstounské péče, tj. 12 nebo 36 měsíců, s tím ale, že doba ústavní výchovy se do potřebné doby péče započítává.

Pokud ústavní výchově předchází pěstounská péče, je třeba vždy posuzovat dobu trvání pěstounské péče a ústavní výchovy. Trvala-li zprostředkovaná i nezprostředkovaná pěstounská péče celkem alespoň jeden rok a na ni navazující ústavní výchova alespoň 6 měsíců, nárok vzniká. Pokud však pěstounská péče trvala po dobu kratší jednoho roku a navazovala na ústavní výchovu trvající alespoň 6 měsíců, pak celková doba péči zakládajících nárok na zaopatřovací příspěvek musí pro vznik nároku činit alespoň 12 měsíců, jinak nárok nevznikne.

Generální ředitelství Úřadu práce ČR může na základě písemné žádosti mladého dospělého rozhodnout o odstranění tvrdosti zákona a ve výjimečných případech prominout splnění podmínky (a) trvání náhradní péče ke dni předcházejícímu dni dosažení zletilosti nebo plné svéprávnosti a/nebo b) potřebné doby trvání péče zakládající nárok na zaopatřovací příspěvek. Důvodová zpráva k tomuto uvádí, že půjde zejména o případy, kdy náhradní péče o dítě prokazatelně trvala, avšak nebyla potřebnou dobu upravena soudním rozhodnutím – např. dítě bylo ve faktické péči

⁷⁶ Například potvrzením lékaře o dlouhodobé hospitalizaci, vykonatelným rozsudkem civilního soudu o prohlášení nezvěstnosti, smlouvou s poskytovatelem pobytové sociální služby atd.

prarodičů od 13 let, k soudní úpravě svěřením do pěstounské péče došlo ale až v jeho 16 letech. Instrukce⁷⁷ náměstka pro řízení sekce 2 Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 3. ledna 2022 uvádí jako další možný příklad okolnosti hodné zvláštního zřetele situaci, kdy k zániku pěstounské péče došlo v důsledku úmrtí pečující osoby před dosažením zletilosti nebo plné svéprávnosti mladého dospělého. Další situací pak může být skutečnost, kdy mladému dospělému chybí pro vznik nároku na dávku pouze krátký časový úsek.

3.1.3 Třetí podmínka nároku – bezúhonnost

U mladého dospělého se kromě výše uvedených podmínek potřebné doby trvání péče a nezaopatřenosti sleduje také podmínka bezúhonnosti. Podle § 50b odst. 1 písm. C) ZSPOD nesmí být mladý dospělý pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, který dosud nebyl zhlazen. Byl-li trest zhlazen, nebo rozsudek není pravomocný, nebo byl-li uložen jiný druh trestu, považuje se mladý dospělý pro účely posouzení nároku na zaopatřovací příspěvek vždy za bezúhonného. Výpis z Rejstříku trestů si vyžádá krajská pobočka Úřadu práce.

3.1.4 Čtvrtá podmínka nároku – individuální plán

Poslední, čtvrtou podmínkou nároku na tuto dávku, je také vypracovaný individuální plán mladého dospělého se sociálním pracovníkem obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle § 50d ZSPOD a poskytuje součinnost při jeho vyhodnocování a aktualizaci. Potvrzení o vypracování individuálního plánu, které vydává sociální kurátor, je nezbytnou přílohou žádosti o zaopatřovací příspěvek, kterou dokládá mladý dospělý.

3.1.5 Výše příspěvku a jeho započitatelnost

Výše zaopatřovacího příspěvku činí 17 250 korun za kalendářní měsíc, i v případě, že mladý dospělý splňoval podmínky nároku i jen po část kalendářního měsíce. Jestliže se mladému dospělému vyplácí důchod z důchodového pojištění, náleží mu zaopatřovací příspěvek jen, je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi zaopatřovacím příspěvkem a důchodem.

Opakující se zaopatřovací příspěvek je rozhodným příjmem pro účely posouzení nároků na jiné příjmově testované dávky státní sociální podpory a rovněž se považuje za příjem pro účely poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi, a to ve 100% rozsahu.

⁷⁷ Č. j. MPSV – 2021/199894-25, dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Instrukce+č.+1_2022_zaopatřovac%C3%AD+př%C3%ADspěvky.pdf/c01fa265-06ea-b95a-8601-f709d1746795 [cit. 4. listopadu 2022].

3.1.6 Odejmутí příspěvku a jeho znovu přiznání

V průběhu výplaty zaopatřovacího příspěvku může dojít k následnému nesplnění podmínek nároku na dávku a dojde tak k jejímu odejmутí. Stane se tak zejména z důvodu neposkytování součinnosti při vyhodnocování a aktualizaci individuálního plánu mladého dospělého nebo pokud mladý dospělý třikrát bez závažného důvodu změní obor studia. Důvodová zpráva k novele ZSPOD k tomuto uvádí, že „*tato sankce má mladého dospělého motivovat jak k odpovědnému výběru oboru přípravy na budoucí povolání, tak k vytrvání u jednou vybraného oboru, řádnému studiu a řádnému ukončení studia*“.

Zákonná úprava rovněž umožňuje opětovné splnění podmínek a tím pádem i obnovení nároku na dávku. Mladý dospělý může kdykoli během doby, než dosáhne věku 26 let, opětovně (i opakovaně) znovu splnit podmínky pro vznik nároku na zaopatřovací příspěvek (např. obnoví studium). Nezbytvá než souhlasit s názorem Adama Křístka z Ministerstva práce a sociálních věcí, že z tohoto hlediska lze na tuto dávku pohlížet rovněž jako na významný a efektivní motivační a aktivizační nástroj sociální práce s mladými dospělými ohroženými sociálním vyloučením, jaký v systému českého sociálního zabezpečení dosud citelně chyběl⁷⁸.

3.1.7 Porovnání prolongovaných dávek se zaopatřovacím příspěvkem

Zákonodárci také umožnili, že až do konce roku 2027 si může mladý dospělý zvolit, zda chce pobírat zaopatřovací příspěvek nebo bude nadále pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle § 47f odst. 2 ZSPOD a dosavadní osoba pečující, v jejíž péči mladý dospělý byl, bude nadále pobírat odměnu pěstouna podle § 47i odst. 1 věta třetí ZSPOD nebo příspěvek při pěstounské péči podle § 47ja odst. 1 věta třetí ZSPOD. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že souběh čerpání dávek pěstounské péče a opakujícího se zaopatřovacího příspěvku je vyloučen. Stejně tak je vyloučen souběh požívání plného přímého zaopatření, poskytovaného školským zařízením pro výkon ústavní výchovy a opakujícího se zaopatřovacího příspěvku.

Rozborem výše popsaného stavu z ekonomického hlediska a porovnáním výhodnosti čerpání prolongovaných dávek pěstounské péče a opakujícího se zaopatřovacího příspěvku, zjistíme že u zprostředkované pěstounské péče a příbuzenské pěstounské péče vykonávané jinými osobami než prarodiči, je výhodnější pobírat prolongované dávky. U příbuzenské pěstounské péče

⁷⁸ KRÍSTEK, Adam. Novinky v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí účinné od 1. ledna 2022 (1.). *Právo a rodina*. Wolters Kluwer, 2022, 24(1/2022), 1-6. ISSN 1212-866X.

vykonávané prarodiči je naopak výhodnější pobírat opakující se zaopatřovací příspěvek. Uvedené podrobněji v tabulce 11.

Tabulka 11 – Porovnání dávek

Druh pěstounské péče	Zprostředkovaná pěstounská péče	Nezprostředkovaná pěstounská péče vykonávaná osobami	
		bez vyživovací povinnosti	s vyživovací povinností
Odměna pěstouna ⁷⁹	11 988	 	
Příspěvek při pěstounské péči	 	9 775	7 650
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	9 220	9 220	9 220
Dávky pěstounské péče celkem	21 208	18 995	16 870
Opakující se zaopatřovací příspěvek	17 250	17 250	17 250
Rozdíl zaopatřovací příspěvek/dávky PP	-3 958	-1 745	380

Zdroj: ZSPOD a vlastní výpočet

3.2 Jednorázový zaopatřovací příspěvek

Byl-li mladý dospělý ke dni, který bezprostředně předcházela dni nabytí jeho zletilosti nebo dni nabytí jeho plné svéprávnosti, v péči zakládající nárok na zaopatřovací příspěvek, a není-li ke dni nabytí plné svéprávnosti nezaopatřeným dítětem nebo přestal-li splňovat podmínky pro vznik nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek (viz výše), náleží mu jednorázový zaopatřovací příspěvek ve výši 28 750 korun. Do 31. prosince 2021 byl vyplácen obdobný příspěvek při ukončení pěstounské péče. Zavedením této dávky dochází k narovnání postavení mladých dospělých, kteří odcházejí z ústavní výchovy. Těm doposud zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově přiznával poskytnutí věcné pomoci nebo jednorázového peněžního příspěvku až do výše 25 000 korun⁸⁰, a však po zhodnocení jejich skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem ústavního zařízení. Platí však, že pokud byla mladému dospělému poskytnuta ústavním zařízením věcná pomoc nebo finanční hotovost ve výši rovnající

⁷⁹ Je použita čistá výše odměny pěstouna, tj. po odečtení zákonného pojištění a daně. Není uplatněno daňové zvýhodnění na dítě.

⁸⁰ Částka je stanovena nařízením vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

se minimálně jednorázovému zaopatřovacímu příspěvku, nemá tento mladý dospělý již nárok na jednorázový zaopatřovací příspěvek vyplácený Úřadem práce. Naopak, pokud by nastala situace, že mladému dospělému byla ústavním zařízením poskytnuta věcná pomoc nebo jednorázový peněžní příspěvek v částce nižší, než je stanovený jednorázový zaopatřovací příspěvek, má mladý dospělý nárok na jednorázový zaopatřovací příspěvek v plné výši. Mladý dospělý není povinen Úřadu práce dokládat žádné potvrzení, jakou hodnotu měla poskytnutá věcná pomoc, nebo jak vysoký jednorázový peněžní příspěvek od ústavního zařízení získal, pouze na Žádosti o zaopatřovací příspěvek jednorázový svým podpisem stvrdí, že si je vědom skutečnosti, že jednorázový zaopatřovací příspěvek nenáleží mladému dospělému v případě, že mu byla ústavním zařízením poskytnuta po ukončení ústavní výchovy věcná pomoc nebo jednorázový peněžní příspěvek podle § 33 zákona č. 109/2002 Sb., v hodnotě odpovídající výši jednorázového zaopatřovacího příspěvku. S ohledem na výše uvedené se nabízí otázka, zda nelze v budoucnosti očekávat situace, kdy mladý dospělý odcházející z ústavního zařízení získá například jednorázový peněžní příspěvek od zařízení ve výši 24 000 korun a následně si ještě požádá o jednorázový zaopatřovací příspěvek, který obdrží v plné výši. To znamená, že v součtu získá celkově 49 000 korun.

Podle Instrukce⁸¹ náměstka pro řízení sekce 2 Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 3. ledna 2022 ani dřívější vyplacení (před 31. prosincem 2021) příspěvku při ukončení pěstounské péče nemá vliv na nárok na jednorázový zaopatřovací příspěvek. Pokud tedy byl zletilému dítěti v roce 2021 vyplacen příspěvek při ukončení pěstounské péče z důvodu ukončení nezaopatřenosti a v roce 2022 začal opětovně studovat, vznikl mu nejen nárok na opakující se zaopatřovací příspěvek, ale rovněž i na jednorázový zaopatřovací příspěvek (po opětovném ukončení zaopatřenosti).

Jednorázový zaopatřovací příspěvek není rozhodným příjmem pro účely státní sociální podpory ani se nepovažuje za příjem pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi.

⁸¹ Č. j. MPSV – 2021/199894-25, dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Instrukce+č.+1_2022_zaopatřovac%C3%AD+př%C3%ADspěvky.pdf/c01fa265-06ea-b95a-8601-f709d1746795 [cit. 4. listopadu 2022],

4. Dávky státní sociální podpory

Státní sociální podporou je systém pěti dávek upravených v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, které slouží k pokrytí nákladů na výživu a ostatní základní potřeby dětí a rodin, a dále při některých dalších sociálních situacích. Mezi dávky, které jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu, patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Rodičovský příspěvek a pohřebné jsou další dvě dávky, které však nejsou příjmově testované.

Vzhledem k tomu, že právní úprava výše uvedených dávek státní sociální podpory neobsahuje zásadní odlišnosti (podmínky nároku, výše, oprávněných osob atd.) pro osoby nahrazující péči rodičů, lze plně aplikovat zákon o státní sociální podpoře i na náhradní rodiče.

Dovolím si jen poznámku, která se týká rodičovského příspěvku, jehož účelem je alespoň částečně nahradit pečující osobě ztrátu příjmů či jejich podstatné snížení, a tím zvýšit sociální úroveň rodiny⁸². Pečující osobou mohou být jak rodiče, tak i osoby od nich odlišné. Tak s tím počítá ustanovení § 31 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře, které říká, že rodičem se pro účely rodičovského příspěvku rozumí též osoba, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů, a to na základě rozhodnutí příslušného orgánu – v našem případě to bude vždy rozhodnutí soudu⁸³. Do 31. prosince 2017 měli nárok na rodičovský příspěvek rovněž pěstouni na přechodnou dobu⁸⁴. K problematice se také vyjádřil Krajský soud v Hradci Králové v rozsudku ze dne 19. prosince 2019, č. j. 32 Ad 4/2019-29 a uvedl, že „z *novely, důvodové zprávy k novele, zákona o státní sociální podpoře ani z jiného právního předpisu přitom nelze dovodit, proč by měla být ochrana, kterou zákonodárce ve vztahu k maximální možné výši rodičovského příspěvku poskytuje, odepřena pěstounovi, pokud nejde o pěstouna jen na přechodnou dobu*“.

Je vhodné ještě zdůraznit, že rodičovský příspěvek je nárokem pečujícího rodiče, nikoliv nárokem dítěte, o něž rodič pečuje. Toto opakovaně judikoval i Nejvyšší správní soud (dále jen také „NSS“) např. v rozsudcích ze dne 7. května 2015, č. j. 9 Ads 278/2014-73, ze dne 19. února 2009, č. j. 3 Ads 93/2008-55, ze dne 22. října 2015, č. j. 8 Ads 42/2015-34 nebo č. j. 6 Ads 21/2017-23 ze dne 16. května 2017⁸⁵. Současně Nejvyšší správní soud dospěl jazykovým výkladem ustanovení § 30 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře k závěru, že pečující

⁸² *Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu* [online]. XIV. 2016. Dostupné na <https://sbirka.nssoud.cz/cz/2016-7-8> [cit. 6. listopadu 2021].

⁸³ Srov. § 38 zákona o nemocenském pojištění, § 7 odst. 10 a 11 zákona o státní sociální podpoře.

⁸⁴ Novelizace zákona o státní sociální podpoře zákonem č. 200/2017 Sb.

⁸⁵ Pokud se rodina dítěte změní, nelze celkovou částku považovat za částku společně sdílenou oběma pečujícími osobami jak z první, tak z druhé rodiny. Byť obě (nikoli současně, ale postupně) pečují o totéž dítě, nepečují o totéž nejmladší dítě v téže v rodině a nejde ani o společně posuzované osoby ve smyslu § 7 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře.

osobě v nové rodině vzniká nárok na rodičovský příspěvek bez ohledu na to, zda a v jakém rozsahu jej čerpala pečující osoba v předchozí rodině. Toto má zásadní význam pro náhradní rodiny přebírající dítě, které nějakou část svého života strávilo se svými rodiči, kdy jeden z nich pobíral na toto dítě rodičovský příspěvek a mohlo by tedy docházet k jeho krácení až do výše již vyčerpané části rodičovského příspěvku rodičem dítěte.

Ministerstvo práce a sociálních věcí předložilo v říjnu 2022 do vnějšího připomínkového řízení návrh novely zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. V tomto návrhu je kromě jiných změn také navrhováno doplnit v § 30 na konci odstavce 1 větu, že při péči o totéž dítě zakládající nárok na rodičovský příspěvek náleží rodičovský příspěvek jen jednou. Podle mého názoru jde tento návrh proti ustálené soudní judikatuře (viz výše). Stejný názor vyjádřil také veřejný ochránce práv v rámci své připomínky⁸⁶ k návrhu novely zákona. Ombudsman zmiňuje, že zakotvení pravidla, že ve vztahu ke každému dítěti se poskytuje vždy jen jeden rodičovský příspěvek, představuje další významné omezení finanční podpory náhradní rodinné péče. Aktuálně předložený návrh se dotýká prakticky všech osob, které si vezmou dítě do náhradní rodinné péče, tj. nejen nezprostředkovaných pěstounů, ale i dlouhodobých zprostředkovaných pěstounů nebo osvojitelů. Pokud biologičtí rodiče dítěte rodičovský příspěvek vyčerpají před svěřením dítěte do náhradní rodinné péče, nemusí tak nové pečující osobě nárok na rodičovský příspěvek vůbec vzniknout. To však může mít podle ombudsmana negativní dopad na prvotní soužití dítěte s novou rodinou, neboť náhradní rodič v některých případech bude muset volit, zda se věnovat péči o svěřené dítě nebo vykonávat výdělečnou činnost.

A druhá poznámka, která se týká dávky státní sociální podpory, se věnuje porodnému, kde najdeme částečně specifickou úpravu v případě převzetí cizího dítěte do péče. Porodné je jednorázová dávka, která je určena jako příspěvek na náklady související s porodem a narozením dítěte. Nárok na porodné má také osoba, která převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů dítě do 1 roku jeho věku, a toto bylo prvním nebo druhým dítětem této osoby, bez ohledu na to, zda první dítě porodila nebo převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Jedná se o příjmově testovanou dávku, a proto je podmínkou pro nárok na porodné, že rozhodný příjem v rodině této osoby nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,70. Pro přiznání porodného při převzetí do péče není podstatné, zda před převzetím dítěte do péče vznikl nárok na porodné matce nebo otci dítěte podle § 44 zákona o státní sociální podpoře.

Nárok na porodné má pouze osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jiné osoby, o osvojení nebo na základě

⁸⁶ Připomínka je dostupná v Evidenci stanovisek ombudsmana, viz <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10978> [cit. 25. listopadu 2022].

rozhodnutí soudu o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením. Je zajímavé, že v případě porodného zákonodárce zúžil počet relevantních rozhodnutí pouze na tři výše specifikovaná z celkových osmi možných.

Nárok na porodné vzniká dnem⁸⁷ převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Porodné je stanovenou pevnou částkou a činí 13 000 korun na první dítě a 10 000 korun na druhé dítě.

⁸⁷ Rozhodným dnem je podle § 45 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře den právní moci rozhodnutí o převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

5. Dávky nemocenského pojištění

Dávky nemocenského pojištění jsou peněžní kompenzací ztráty příjmu z výdělečné činnosti, která nastala v důsledku sociální události – nemoci, těhotenství nebo mateřství, péče otce o dítě po jeho narození. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění upravuje tyto nemocenské dávky: (a) nemocenské, (b) peněžitou pomoc v mateřství, (c) dávku otcovské poporodní péče, (d) ošetřovné, (e) dlouhodobé ošetřovné a (f) vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Pojistné na nemocenské pojištění je součástí pojistného na sociální zabezpečení a je upraveno v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Stejně jako v případě dávek státní sociální podpory níže uvádím pouze odlišnosti, které se týkají náhradních rodičů. Pokud není uvedeno jinak, lze na náhradní rodiče aplikovat obecná ustanovení právních předpisů upravujících nemocenské pojištění.

Zákon o nemocenském pojištění se zmiňuje o pěstunech hned v úvodních ustanoveních. V § 5 písm. a) tohoto zákona je uvedeno, že za zaměstnance se považují také osoby pečující o dítě a osoby, které jsou vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči. na přechodnou dobu, je-li těmto osobám vyplácena odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pojištění pěstounům vzniká dnem, od něhož náleží odměna pěstouna podle ZSPOD, a zaniká dnem, do něhož tato odměna nenáleží z jiných důvodů, než je dočasná pracovní neschopnost nebo nařízená karanténa. Dalším specifikem, které najdeme v tomto zákoně, je stanovení denního vyměřovacího základu pro výpočet nemocenského osoby pečující nebo osoby v evidenci. Tímto základem je jedna třicetina částky odměny náležející osobě pečující nebo osobě v evidenci naposledy za kalendářní měsíc předcházející měsíci, v němž jí dočasná pracovní neschopnost vznikla. Nenáležela-li osobě pečující nebo osobě v evidenci odměna za žádný z kalendářních měsíců před měsícem, v němž jí vznikla dočasná pracovní neschopnost, je jejím denním vyměřovacím základem pro výpočet nemocenského jedna třicetina částky odměny, která jí náležela za kalendářní měsíc, v němž jí dočasná pracovní neschopnost vznikla. Denní vyměřovací základ pro výpočet nemocenského při karanténě nařízené podle zvláštního právního předpisu a pro výpočet ostatních dávek nemocenského pojištění se u osoby pečující nebo osoby v evidenci stanoví obdobně.

Nejvíce odlišností u podmínek nároku na dávku najdeme v případě peněžité pomoci v mateřství při převzetí dítěte do péče, a proto se jí v následujícím textu věnuji podrobněji.

Peněžitá pomoc v mateřství (dále jen také „PPM“) je upravena v § 32 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má dle předmětného ustanovení pojištěnec (tedy žena i muž přebírající cizí dítě do péče), který splní následující tři podmínky.

První podmínkou je převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Za rozhodnutí příslušného orgánu se považuje dle § 38 zákona o nemocenském pojištění například rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jiné osoby⁸⁸, do předpěstounské⁸⁹ či pěstounské péče⁹⁰, nebo také rozhodnutí soudu o předání dítěte do péče budoucího osvojitele⁹¹ nebo do péče před osvojením⁹².

Druhou podmínkou je, že v době převzetí dítěte do péče je účastníkem nemocenského pojištění nebo mu trvá ochranná lhůta ze skončeného zaměstnání, které založilo účast na nemocenském pojištění.

Třetí podmínkou pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství je potřebná doba účasti na nemocenském pojištění. Tato podmínka je shodná s nárokem biologických rodičů, tj. doba účasti na pojištění činí minimálně 270 kalendářních dnů v posledních dvou letech před nástupem na peněžitou pomoc v mateřství nebo u osob samostatně výdělečně činných alespoň 180 kalendářních dnů.

Čtvrtou podmínkou je nutnost, aby dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo 7 let věku, nejdéle však do dosažení ve věku 7 let a 31 týdnů.

Podpůrcí doba (doba, po kterou má být vyplácena dávka) u peněžité pomoci v mateřství při převzetí dítěte do péče činí 22 týdnů, resp. 31 týdnů při převzetí dvou a více dětí do péče, přičemž po uplynutí 22 týdnů podpůrcí doby peněžitá pomoc v mateřství náleží, jen jestliže pojištěnec dále pečuje alespoň o dvě z těchto dětí. Podpůrcí doba u peněžité pomoci v mateřství začíná nástupem na peněžitou pomoc v mateřství, který nastává dnem převzetí dítěte pojištěncem. Faktické převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů, a nikoliv až nabytí právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do péče nahrazující péči rodičů, je rozhodujícím okamžikem pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství⁹³. Podpůrcí doba u peněžité pomoci v mateřství končí uplynutím doby 22, resp. 31 týdnů, nejpozději však dnem, kdy dítě dosáhlo věku 7 let a 31 týdnů.

⁸⁸ Podle § 953 ObčZ

⁸⁹ Podle § 963 ObčZ

⁹⁰ Podle § 958 ObčZ

⁹¹ Podle § 823 ObčZ

⁹² Podle § 826 ObčZ

⁹³ Srov. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. ledna 2012, č. j. 1 Ad 9/2011-23

Pokud by pěstoun nebyl zaměstnán a byl by účasten nemocenského pojištění pouze z titulu pobírání odměny pěstouna, po převzetí dalšího dítěte do pěstounské péče by mu nárok na peněžitou pomoc v mateřství s odkazem na § 16 písm. b) zákona č. 187/2006 Sb.⁹⁴, o nemocenském pojištění, nevznikl.

Ustanovení § 32 odst. 6 zákona o nemocenském pojištění mluví o tom, že pojištěnci, který je osobou pečující nebo osobou v evidenci, jemuž vznikl nárok na výplatu PPM jako osobě pečující nebo osobě v evidenci, se PPM nevyplácí po dobu, po kterou je poskytována odměna pěstouna podle ZSPOD druhému z manželů nebo poručníků.

Na tomto místě bych si dovolil krátkou poznámku o čerpání peněžité pomoci v mateřství u stejnopohlavních rodin vychovávajících děti. Zákon o nemocenském pojištění přiznává nárok na peněžitou pomoc v mateřství také pojištěnci, který pečuje o dítě a je otcem dítěte nebo manželem ženy, která dítě porodila. Děje se tak na základě písemné dohody mezi matkou dítěte a otcem dítěte nebo manželem dítěte. Dohodu lze uzavřít s účinkem na dobu nejdříve od počátku sedmého týdne po porodu dítěte a na dobu nejméně sedmi kalendářních dnů po sobě jdoucích. Některým stejnopohlavním rodinám by pomohlo, kdyby legislativa přiznala tzv. sociálnímu rodiči⁹⁵ (tj. druhé osobě v registrovaném partnerství, které není dítě svěřeno do péče) stejné postavení, jako má například manžel matky, a vznikl by tedy této osobě nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Úprava *de lege ferenda* by tedy spočívala v úpravě ustanovení § 32 odst. 1 písm. e) v tom smyslu, že „nárok na peněžitou pomoc v mateřství má pojištěnec, který pečuje o dítě a je otcem dítěte, manželem ženy, která dítě porodila, nebo registrovaným partnerem osoby, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, pokud s matkou dítěte nebo osobou, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, uzavřela písemnou dohodu (...)“. Paradoxem je, že odlišný přístup – v neprospěch stejnopohlavních náhradních rodičů, stát aplikuje u rodičovského příspěvku. Pokud je každému z registrovaných partnerů svěřeno do pěstounské péče jedno dítě (např. první dítě ve věku 15 měsíců a druhé dítě ve věku 8 měsíců), jsou tito partneři posuzováni jako rodina podle § 31 ve spojení s § 7 odst. 1 a 2 zákona o státní sociální podpoře, a je tak možné čerpat pouze jeden rodičovský příspěvek, a to na nejmladší dítě v rodině, v tomto případě tedy na to ve věku 8 měsíců.

Zákon o nemocenském pojištění také umožňuje náhradnímu rodiči – za předpokladu splnění zákonem daných podmínek – čerpat dávku otcovské poporodní péče. Otcovská je dávka

⁹⁴ Pojištěnec nemá nárok na výplatu nemocenského, peněžité pomoci v mateřství, otcovské a ošetřovného za dobu, po kterou mu náleží podle zvláštních právních předpisů ze zaměstnání, z něhož tyto dávky náleží, nadále započítatelný příjem, s výjimkou služebního příspěvku na bydlení poskytovaného podle zákona o vojácích z povolání.

⁹⁵ Jako sociálního rodiče můžeme chápat druhou osobu (manžela nebo partnera) v rodinné domácnosti, která se podílí na péči a výchově dítěte - srov. např. § 965 odst. 3 ObčZ.

nemocenského pojištění a slouží jako podpora vztahu mezi osobou, která převzala dítě do trvalé péče a převzatým dítětem v první fázi po převzetí dítěte. Pokud bude dítě svěřeno do péče pouze jedné osobě, nebude připadat poskytnutí otcovské v úvahu, protože osoba, jíž bylo dítě svěřeno, bude mít nárok nejčastěji na peněžitou pomoc v mateřství. Otcovské se tedy uplatní pouze v situaci, kdy dítě bude svěřeno oběma manželům. V takovém případě je věcí dohody mezi nimi, komu z nich vznikne nárok na peněžitou pomoc v mateřství, a druhý z manželů pak bude moci uplatnit nárok na otcovskou. Uplatní-li nárok na peněžitou pomoc v mateřství muž, bude otcovská náležet jeho manželce.

Otcovská náleží, pokud nástup na otcovskou nastal v období šesti týdnů ode dne převzetí dítěte do péče, a to ode dne, který si pojištěnec určí. Nárok na otcovskou má pojištěnec, pokud převzaté dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo věku 7 let. Podpůrní doba u otcovské činí od 1. ledna 2022 dva týdny. Nárok na otcovskou nezakládá svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

6. Dávky důchodového pojištění

Osoby v evidenci i osoby pečující, které pobírají odměnu pěstouna, jsou účastníky důchodového pojištění podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Souběh pobírání odměny pěstouny a starobního důchodu je podle § 29 zákona o důchodovém pojištění možný. Naopak vyloučen je dle § 31 zákona o důchodovém pojištění souběh pobírání odměny pěstouny a předčasného starobního důchodu, protože v tomto případě se na výkon pěstounské péče hledí jako na výkon výdělečné činnosti a do doby dosažení důchodového věku není možná výplata důchodu. Osoba pečující/v evidenci si tedy musí vybrat, zda pobírat odměnu pěstouna nebo předčasný starobní důchod. Po skončení této výdělečné činnosti by výplata předčasného starobního důchodu byla uvolněna a výše jeho procentní výměry by byla stanovena znovu s přihlédnutím k nově získané době pojištění. Po dosažení důchodového věku platí pro souběh předčasného starobního důchodu s výdělečnou činností stejný režim jako v případě starobního důchodu přiznaného podle § 29 zákona o důchodovém pojištění.

Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2007, č. j. 6 Ads 34/2006 je podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod splněna rovněž v případě, kdy žena osobně pečovala⁹⁶ o dítě po stanovenou dobu v případě, že jí bylo dítě svěřeno nejdříve do předadopční péče⁹⁷, a poté osvojeno⁹⁸, a to i za situace, že se tak stalo podle předpisů účinných před 1. lednem 1996.

V případě pozůstalostních důvodů bych se rád zastavil u sirotčího důchodu. Podle § 52 zákona o důchodovém pojištění má na sirotčí důchod nárok osiřelé nezaopatřené dítě po zemřelém rodiči (osvojiteli) nebo po osobě, která ho převzala do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jiné osoby, jestliže uvedené osoby byly poživateli starobního nebo invalidního důvodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v § 29 nebo § 31 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění nebo zemřeli následkem pracovního úrazu. Nárok na sirotčí důchod po zemřelé osobě pečující nebo osobě v evidenci, kterým byla vyplácena odměna pěstouna podle ZSPOD, nevzniká. V tomto lze spatřovat nerovné postavení osiřelých dětí o to víc, že tyto děti si samy nevybraly formu náhradní péče (to za ně udělali úředníci

⁹⁶ Srov. pojmu „osobní péče“ v rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 37/2003, publikovaném pod č. 410/2004 Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.

⁹⁷ Upravena tehdejší § 69 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dnes upraveno § 826 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník jako péče před osvojením

⁹⁸ Upraveno tehdejší § 63 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dnes upraveno § 794 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

krajského úřadu v přenesené působnosti), ve které budou vyrůstat, a tak by bylo žádoucí, aby i dětem svěřeným do pěstounské péče byla dána možnost pobírat sirotčí důchod po zemřelém pěstounovi (poručníkovi). Navrhoval bych tedy upravit ustanovení § 52 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění v tom smyslu, že *„nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřeli (a) rodiče dítěte, nebo (b) osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu příslušného orgánu dle § 20 odst. 3 tohoto zákona, kromě rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, jestliže (...) a zrušit § 52 odst. 3 zákona o důchodovém pojištění.“*

Závěr

Problematika sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí je okrajovým tématem, kterému není věnována příliš velká pozornost. Určité zmínky najdeme v příslušných pasážích například komentářů k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí. Komplexně problematika práva sociálního zabezpečení této skupiny osob zpracována není, přestože se jedná o poměrně velkou skupinu čítající přibližně 20 000 dospělých osob vykonávající náhradní rodinnou péči a stejně velké číslo dětí svěřených do různých forem náhradní rodinné péče v České republice. Předložená práce se pokusila toto změnit a přinést čtenářům ucelený přehled toho, na jaké dávky mají náhradní rodiče – při splnění zákony předvídaných podmínek – nárok.

V odpovědích na vytyčené výzkumné otázky budu celkem kritický. Možná by mé odpovědi byly jiné, kdybych v systému sociálně-právní ochrany dětí nepracoval a díval se na jeho fungování jen jako tichý pozorovatel zpovzdálí.

První výzkumná otázka se týkala toho, zda je současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazující péče rodičů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí? Již na začátku roku 2009 se začalo mluvit o nutnosti transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Tyto snahy vyústily v lednu 2012 schválením⁹⁹ Národní strategie ochrany práv dětí, která obsahuje konkrétní záměry, cíle a aktivity a je východiskem pro uplatňování práv dětí a naplňování jejich potřeb prostřednictvím systému podporujícího zvyšování kvality života dětí a rodin a eliminujícího diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem. V oblasti náhradní rodinné péče strategie doporučuje rozvíjet pěstounskou péči za účelem zamezení umístování dětí do ústavů všech typů. Pomoci tomu má profesionalizace pěstounské péče nebo zvýšení podpory pěstounské péče v oblasti hmotného zabezpečení a přístupu ke službám pro náhradní rodiny a svěřené děti. K oběma těmto aktivitám došlo novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikovanou ve Sbírce zákonů pod č. 401/2012. Touto novelou se zvýšily dávky pěstounské péče, například nejnižší odměna pěstouna se fakticky zdvojnásobila a od roku 2013 je pro účely zákonů upravující daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění považována za příjem ze závislé činnosti. Pěstouni velmi kvitovali uzákonění nároku na celou řadu podpůrných služeb jako například právo na odlehčení (poskytnutí pomoci při zajištění péče o svěřené dítě), právo na odborné poradenství, zprostředkování psychologické nebo terapeutické pomoci nebo právo na zajištění možnosti zvyšovat si znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě. Přestože se nejedná o finanční nároky, které

⁹⁹ Usnesení Vlády České republiky ze dne 4. ledna 2012 č. 4 o Národní strategii ochrany práv dětí.

by plynuly napřímo pěstounovi, pěstoun jejich uplatněním získá určitou sociální (hmotnou) výhodu spočívající například v bezplatném vzdělávání, uhrazení tábora pro dítě svěřené do pěstounské péče v rámci odlehčení nebo úhradu psychologické nebo terapeutické pomoci, za předpokladu, že není hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Všechny výše uvedené legislativní kroky zajistí vedly ke zlepšení sociálního zabezpečení osob nahrazující péči rodičů, avšak stále existují „bílá místa“, které by bylo potřeba legislativně ošetřit. Zmínit lze například postavení osob v evidenci (pěstounů na přechodnou dobu) po ukončení procesu předávání dítěte. Po předání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu je žádoucí provést zhodnocení výkonu péče u tohoto konkrétního dítěte a poskytnout pěstounům dostatek času na prožití ztráty. Legislativa však v současné době nikterak neupravuje minimální ani maximální délku tohoto času „na zotavenou“. Problémem tak zůstává, že neexistuje jednotná praxe v rámci České republiky v přístupu k osobám v evidenci po předání dítěte. Některé krajské úřady mají tuto délku odpočinku osob v evidenci stanovenou na 14 dní, jiné na měsíc či déle. Určitou inspirací, jak tuto situaci vyřešit, by mohla být slovenská právní úprava profesionálních rodičů, kteří jsou zaměstnanci dětských domovů. Z tohoto pracovněprávního vztahu tedy jasně vyplývají i vzájemná práva a povinnosti, např. právo dovolenou. Domnívám se, že by mělo dojít k narovnání postavení osob v evidenci v tom smyslu, že by jim měla být přiznáno právo na dovolenou, jejíž výměra by měla činit mezi 5 až 8 týdnů v kalendářním roce. Tomuto názoru svědčí i fakt, že odměna pěstouna je pojímána jako příjem ze závislé činnosti a délka dovolené je odvozena od výměry dovolené zaměstnanců zaměstnavatelů uvedených v § 109 odst. 3 zákoníku práce, tj. zaměstnanců, jejichž zaměstnavatelem je například stát nebo územní samosprávný celek.

Současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazující péče rodičů je ve většině případů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí. Bylo by však žádoucí zvážit například prodloužení podpůrní doby u peněžité pomoci v mateřství při převzetí dítěte do péče ze současných 22 týdnů na alespoň 26 týdnů, a to z toho důvodu, že výzkumy ukazují, že po převzetí dítěte je prvních několik měsíců velmi důležitých pro adaptaci na nové prostředí a vybudování jisté citové vazby k pečující osobě. A v případě, že se jedná například o dítě ve věku 4 let, je peněžité pomoc v mateřství jedinou v úvahu připadající dávkou, která nahrazuje příjem pečovatele a pečovatel se tak díky jejímu pobírání může naplno věnovat péči o nově přijaté dítě a neřešit tak rychlý nástup do zaměstnání z důvodu nutného výdělku. Další drobností, která si zaslouží minimálně zamyšlení, je terminologie některých dávek nemocenského pojištění – peněžité pomoc v mateřství a dávka otcovské poporodní péče při převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů. U obou těchto dávek mohou být oprávněnými osobami i muži, resp. ženy u otcovské poporodní péče. Zároveň spojení „poporodní péče“ není

u osob nahrazující péči rodičů úplně přiléhavá a v některých případech může způsobovat nepříjemné pocity (v případě např. neplodnosti náhradních rodičů a nemožnosti porodit vlastní dítě).

Druhá výzkumná otázka směřovala k tomu, zda koncepční změna pojetí pěstounské péče a na ni navázaná změna systému dávek pěstounské péče, provedená novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021 bude ku prospěchu osob nahrazující péči rodičů a jim svěřených dětí. V rámci svého působení v organizaci Centrum pro dítě a rodinu Valika, z. s. jsem provedl průzkum mezi 17 příbuzenskými pěstouny (celkem 13 rodin), se kterými máme uzavřenou Dohodu o výkonu pěstounské péče podle ZSPOD a dotazoval jsem se jich, jak vnímají upravený dávkový systém provedený novelou ZSPOD od ledna 2022. Ohlasy od nezprostředkovaných (příbuzenských) pěstounů na tuto novelu jsou veskrze negativní, a to vzhledem k tomu, že došlo ke snížení jejich reálných příjmů související s výkonem pěstounem pěstounské péče. V případě, že má babička v pěstounské péči jedno své vnuče, dojde ke snížení z 8 880 Kč¹⁰⁰ „čistého“, které pobírala do konce roku 2021 na 7 650 Kč. Snížení tak bude 1 230 korun. Pokud si však pěstoun – prarodič uplatňoval všechny slevy (sleva na poplatníka a daňové zvýhodnění na děti) z odměny pěstouna, obdržel pak na účet 11 947 Kč „čistého“. V tu chvíli činí snížení příjmu 4 297 korun, což už je pro většinu pěstounů – prarodičů, kteří bývají často v důchodovém nebo důchodu blízkém věku (průměrný věk pěstouna v průzkumné skupině byl 57 let), značný problém. V rámci sociální práce s touto skupinou pěstounů je třeba zdůrazňovat, že mají subsidiární vyživovací povinnost ke svým vnučatům, a proto došlo k této diferenciaci odměn. Tuto informaci je třeba doprovodit sdělením, že v souvislosti se snížením příjmu rodiny je možné žádat o další dávky státní sociální podpory, popř. využít možnosti nadací a nadačních fondů, které často přispívají na vzdělávací nebo volnočasové aktivity dětí umístěných do náhradní rodinné péče a ulevit tak celkovým rodinným výdajům. Z průzkumu vyplynulo, že 70 % zapojených pěstounů o této možnosti ví a 30 % z nich využilo možnosti nadací a nadačních fondů.

Osobně souhlasím s diferenciací odměňování pěstounů, avšak při současném zachování služeb doprovázení všem pěstounským rodinám bez ohledu na typ pěstounské péče. V této souvislosti jsem velmi zvědavý, jaké výstupy přinese projekt Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. s názvem „Využívání a fungování institutu svěřeni do péče jiné osoby (svěřenectví) v praxi“¹⁰¹, jehož cílem je zmapování tohoto institutu, jeho využívání a porovnání s nezprostředkovanou (příbuzenskou) pěstounskou péčí. Hlavními výstupy mají být certifikovaná metodika pro orgány sociálně-právní ochrany dětí v oblasti odborné pomoci a podpory

¹⁰⁰ Při neuplatňování žádných slev u odměny pěstouna.

¹⁰¹ Blíže na <https://www.vupsv.cz/projekty/?id=386> [cit. 4. listopadu 2022]

příbuzenských náhradních rodin a souhrnná výzkumná práva, která bude podkladem pro Ministerstvo práce a sociálních věcí pro případné návrhy změny legislativní úpravy v oblasti náhradní rodinné péče.

Jako velké pozitivum novely vidím zvýšení odměny pěstouna pro osoby v evidenci (pěstouny na přechodnou dobu). Jejich odměna nebyla od roku 2013 ani jednou zvýšena, ačkoli průměrné platy či mzdy prokazatelně rostly. Statistiky ukazují, že nízké finanční ohodnocení vede ke snížení počtu zájemců o tento velmi náročný druh pěstounské péče (viz Tabulka 12 níže), a že současní pěstouni na přechodnou dobu s výkonem péče kvůli nedostatečnému finančnímu ohodnocení končí. Každoročně je to 200–220 pěstounů na přechodnou dobu.

Tabulka 12 – Počet nových pěstounů na přechodnou dobu

Rok	Počet nových pěstounů na přechodnou dobu
2015	377
2016	352
2017	345
2018	273
2019	269
2020	253

Zdroj: MPSV

Novela také přiznává osobám v evidenci nárok na příspěvek při převzetí dítěte v maximální souhrnné roční výši 40 000 korun. Ze statistik vyplývá, že většina přechodných pěstounů pečuje o děti ve věkové kategorii 0-6 let, kde náleží jednorázový příspěvek při převzetí dítěte ve výši 8 000 korun. Tato změna bude mít minimální dopad na státní rozpočet, protože pokud bychom vycházeli z počtu 616 dětí svěřených do pěstounské péče na přechodnou dobu v roce 2020, byl by finanční dopad přes 4,9 mil. korun za rok, což je zanedbatelná částka v celkovém objemu vyplacených dávek. Osobě v evidenci příspěvek při převzetí dítěte pomůže, protože ve většině případů jí je svěřeno novorozence, popřípadě předáno dítě z biologické rodiny bez potřebného oblečení, obuvi nebo hraček.

Pozitivně vnímám také možnost čerpání dělené odměny pěstouna v případě společné pěstounské (poručnické) péče manželů o 3 a více dětí nebo alespoň o jedno dítě závislé na péči jiné osoby minimálně ve stupni II. Tato péče bývá velmi psychicky i fyzicky náročná,

a proto je žádoucí, aby mohli být doma s dítětem, popř. dětmi oba náhradní rodiče a byli oba hmotně zabezpečeni dávkami pěstounské péče.

V neposlední řadě bych vyzdvihnul opakující se zaopatřovací příspěvek pro mladé dospělé opouštějící náhradní typy péče. Tato nová dávka má nahradit dosavadní prolongovaný nárok na odměnu pěstouna a nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Jediná věc, která „kalí“ můj pohled na tuto dávku, je vliv pěstouna na mladého dospělého, aby tento i nadále pobíral příspěvek na úhradu potřeb dítěte, a pěstounovi tak byla dál vyplácena odměna pěstouna. Jde nejspíš o otázku nastavení (vyjasnění si) vztahu mezi pěstouny a mladým dospělým a také míru jeho zapojení do fungování domácnosti a spolupodílení se na jejím chodu.

Co však z mého pohledu novela ZSPOD z roku 2021 nepřinesla a bylo by to žádoucí, je mnohem výraznější zvýšení odměny pěstouna při péči o 3 děti nebo o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II a vyšším. Péče o větší počet dětí a/nebo o dítě se závislostí na jiné osobě je velmi náročná a měla by být dostatečně finančně ohodnocena. Stejně tak by mělo dojít ke zvýšení příspěvku na úhradu potřeb u dětí, které jsou podle zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby. Právě zdravotní znevýhodnění, resp. závislost na pomoci jiné osoby je v současné legislativě jediným typem specifických potřeb dětí, který je zohledňován při diferenciaci hmotné podpory ve formě dávek pěstounské péče. Z údajů MPSV¹⁰² však vyplývá, že podíl pěstounů, kteří pečují o děti se zdravotním znevýhodněním, se na celkovém počtu pěstounů podílí pouze z 10 %, největší (skoro 65%) je podíl pěstounů, kteří pečují o děti se specifickými potřebami vyvstávající z toho, že svěřené dítě zažilo týrání, zneužívání nebo bylo zanedbávané a více jak 20 % pěstounů pečuje o dítě s mentálním nebo kombinovaným znevýhodněním. S ohledem na výše uvedené by stálo za úvahu, zda v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí nezvolit větší diferenciaci dávek pěstounské péče (zejména odměny pěstouna a příspěvku na úhradu potřeb dítěte) zohledňující i jiné specifické potřeby svěřených dětí, než jen dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, který vyžaduje pomoc jiné osoby. Je třeba však dodat, že před zavedením této diferenciaci do ZSPOD, by bylo zapotřebí vydefinovat, kdo a jak bude konkrétní specifické potřeby dětí vyhodnocovat a tím určovat odpovídající výši dávky.

Vláda České republiky se také v letošním roce kvůli vysoké inflaci a vysokému růstu spotřebitelských cen rozhodla poprvé využít ustanovení § 58b odst. 1 ZSPOD a vydat nařízení, kterým zvýšila některé dávky pěstounské péče. Mohlo se tak stát díky tomu, že došlo od počátku

¹⁰² *Analýza potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami*. Institut projektového řízení, 2017, dostupná na <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/analýza-potreb-pestounskych-rodin-pecujicich-o-deti-se-specifickymi-potrebami> [cit. 4. listopadu 2022],

měsíce nabytí účinnosti právní úpravy stanovující platnou výši dávek k růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem zjištěného Českým statistickým úřadem alespoň o 5 %. V období od 1. ledna 2022 do 30. září 2022 vzrostl index spotřebitelských cen dokonce o 18 %. Nařízením vlády č. 292/2022 Sb. tak od října 2022 došlo ke zvýšení příspěvku na úhradu potřeb dítěte o 27 %, příspěvku při převzetí dítěte o 35 % a zaopatřovacího příspěvku o 15 %. Domnívám se, že zvýšení výše uvedených dávek je jedním z opatření, kterým Česká republika naplňuje Strategii EU pro práva dítěte ze dne 24. března 2021 (2021/2523 (RSP)). Tato strategie zdůrazňuje, že každé dítě má od nejranější fáze života právo na přiměřenou životní úroveň a rovné příležitosti, a proto je správné, že vláda k tomuto kroku přikročila.

Sociální zabezpečení osob nahrazující péči rodičů, zejména oblast dávek pěstounské péče, doznala za posledních 10 let obrovského posunu směrem k větší podpoře náhradních rodin jako efektivnější formy péče o děti, které nemohou vyrůstat ve své rodině. Děje se tak nejen kvůli pozitivnímu dopadu na vývoj dítěte, ale také proto, že náhradní rodinné péče je pro stát mnohem méně nákladná než péče ústavní. Podle analýzy¹⁰³ celkových výdajů veřejných rozpočtů na zajištění ochrany ohrožených dětí jsou náklady na dítě a měsíc v náhradní rodinné péči 20 980, zatímco v ústavní výchově 59 409. Ještě levněji vychází péče o dítě v jeho biologické rodině. Tam měsíční náklady na systematickou sociální práci s rodinou činí 12 805 korun na dítě. Systému péče o ohrožené děti žijící mimo vlastní biologickou rodinu a jeho financování (včetně hmotného zabezpečení pečujících osob) doufejme pomůže návrh Ministerstva práce a sociálních věcí, který by měl obsahovat redefinici příbuzenské náhradní rodinné péče a na ni navazující odměňování, dále pak specializaci pěstounské péče či zavedení pěstounské péče vykonávané na profesionálním základě. Alespoň takto to vyplývá z I. Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029. V nejbližší době tak snad uvidíme, jakých změn podpora osob nahrazující péči rodičů a jim svěřených dětí dozná a zda tyto změny najdou širokou podporu u odborné veřejnosti i náhradních rodičů.

¹⁰³ MACELA, Miloslav. Výdaje veřejných rozpočtů v oblasti péče o ohrožené děti. *Obec a finance*. (2-3/2022). ISSN 1211-4189.

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam použité literatury

1. ČERNÁ, J., Vacík, A. *Právo sociální zabezpečení v rámci Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
2. DOUŠOVÁ, J. *Úřad práce a uchazeč o zaměstnání*. Praha: C. H. Beck, 2020.
3. FIALA, J., Hrušáková, M., Stavínohová, J., Hrudík, J., Lavický, P., Dobešová, L., Handlar, J., Selucká, M. *MERITUM Občanské právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
4. FIDRMUCOVÁ, A. *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
5. FOREJTOVÁ, M., Buriánová, P., Vnenk, V. a kol. *Judiciální doktríny Ústavního soudu České republiky ve věcech rodinného práva za období 2014-2020*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
6. HOLUB, M., Mertl, J., Millionová, P., Šlapák, M., Vostatek, J., Víšek, P. *Typologie sociálních dávek a událostí v pojistném a nepojistném systému sociálního zabezpečení z hlediska vhodnosti a efektivity*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019.
7. CHVÁTALOVÁ, I., et al. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
8. JANKOVÁ, E. *Zákon o náhradním výživném: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
9. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Triton, 2013.
10. KOLDINSKÁ, K., Tröster, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018.
11. KRÁLÍČKOVÁ, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
12. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
13. KŘÍSTEK, A., *Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
14. MACELA, M., Hovorka, D., Křístek, A., Trubačová, K., Zárasová, Z. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
15. PICHRT, J. *Zákoník práce: Zákon o kolektivním vyjednávání*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

16. POLIŠENSKÁ, P., Feberová, R., Stuchlík, Z. *Musíš znát...Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
17. PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck, 2021.
18. ROGALEWICZOVÁ, R., Cilečková, K., Kapitán, Z., Doležal, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018.
19. ŠABATOVÁ, A., Šuplerová, P., Ille, K., et al. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer, 2017.
20. ŠVESTKA, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
21. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010.
22. TRNKOVÁ, L. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.
23. VESELÝ, J., a kol., *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání, Praha: Linde Praha, 2013.
24. VUČKA, J. *Právní psaní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022.

Články

1. LANG, R., Pelikánová, H. *K problematice vdovských a vdoveckých důchodů*. Personální a sociálně právní kartotéka. 2015, 13 (5)
2. MACELA, M. *Náklady veřejných rozpočtů na financování péče o ohrožené děti – část III*. Obec a finance. 2018 (3)
3. ŠŤASTNÁ, A. *Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování*. Sociologický časopis. 2019 (1).
4. VOSTATEK, J. *Česká rodinná politika: Quo vadis?* Fórum sociální politiky. 2021 (3)

Judikatura Ústavního soudu

1. Nález ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07
2. Nález ze dne 3. ledna 2017, sp. zn. II. ÚS 3646/13
3. Nález ze dne 31. prosince 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18

Judikatura Nejvyššího soudu

1. Zpráva k některým otázkám řízení a rozhodování ve věcech pěstounské péče, sp. zn. Cpj 33/74
2. Sjednocující stanovisko ze dne 8. prosince 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010
3. Rozsudek ze dne 26. října 2012, sp. zn. 21 Cdo 2301/2012
4. Rozsudek ze dne 10. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 678/2011

Judikatura Nejvyššího správního soudu

1. Rozsudek ze dne 4. prosince 2003, č. j. 3 Ads 37/2003-49
2. Rozsudek ze dne 4. ledna 2007, č. j. 6 Ads 34/2006-49
3. Rozsudek ze dne 19. února 2009, č. j. 3 Ads 93/2008-55
4. Rozsudek ze dne 7. května 2015, č. j. 9 Ads 278/2014-73
5. Rozsudek ze dne 20. října 2015, č. j. 8 Ads 17/2015-49
6. Rozsudek ze dne 22. října 2015, č. j. 8 Ads 42/2015-34
7. Rozsudek ze dne 16. května 2017, č. j. 6 Ads 21/2017-23
8. Rozsudek ze dne 30. července 2020, č. j. 9 Ads 30/2019-30

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1. Rozsudek ze dne 26. října 2006, č. 23848/04 ve věci Wallová a Walla proti České republice
2. Rozsudek ze dne 21. června 2007, č. 23499/06 ve věci Havelka a ostatní proti České republice
3. Rozsudek ze dne 28. října 2010, č. 52502/07 ve věci Aune proti Norsku
4. Rozsudek ze dne 7. září 2017, č. 43701/14 ve věci M. L. proti Norsku

Rozsudky okresních a krajských soudů

1. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. ledna 2012, č. j. 1 Ad 9/2011-23
2. Rozsudek Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. dubna 2015, sp. zn. 0 P 119/2005
3. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. listopadu 2019, č. j. 75 Ad 7/2019-78
4. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. prosince 2019, č. j. 32 Ad 4/2019-29
5. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 11. března 2020, č. j. 16 Ad 2/2018-28

České právní předpisy a předpisy Evropského parlamentu a Rady (ES/EU)

(vždy ve znění pozdějších právních předpisů)

1. Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

3. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dětí
4. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
5. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
6. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
7. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
8. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů
9. Zákon České národní rady č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
10. Zákon České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
11. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění
12. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
13. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
14. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
15. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
16. Zákon č. 99/1973 Sb., občanský soudní řád
17. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
18. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
19. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
20. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
21. Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon
22. Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči
23. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
24. Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu
25. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení
26. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004
27. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie

28. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států
29. Směrnice Rady 2003/109/ES o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dobrovolně pobývajícími rezidenty
30. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany
31. Směrnice Rady 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny

Elektronické zdroje a ostatní

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – sněmovní tisk 362
2. Důvodová zpráva k novele zákona č. 359/1999, sb., o sociálně-právní ochraně dětí – sněmovní tisk 911
3. Plán legislativních prací vlády na rok 2019
4. Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029
5. Analýza situace příbuzenské pěstounské péče, Institut projektového řízení, 2017
6. Informace Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 14. března 2013, č. j. 2013/17506-21
7. Stanovisko Veřejného ochránce práv ze dne 17. srpna 2015, sp. zn. 2331/2015/VOP
8. Stanovisko Veřejného ochránce práv ze dne 25. září 2012, sp. zn. 66/2012/VOP
9. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci rodičovského příspěvku a přídatku na dítě ze dne 13. července 2020, sp. zn. KVOP_28383/2020.
10. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci nepřiznání pěstounských dávek – odměny pěstounky A. A. a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 31. října 2019, sp. zn. 2160/VOP/BK
11. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci odměny pěstouna-prarodiče ze dne 8. července 2019, sp. zn. 6433/VOP/BPK
12. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci odnětí odměny pěstouna ze dne 8. července 2019, sp. zn. 266/2019/VOP/IR
13. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci nepřiznání odměny pěstouna ze dne 18. srpna 2017, sp. zn. 1569/2017/VOP/EHŠ

14. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci poskytnutí nebo zprostředkování poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 1. září 2021, sp. zn. 7910/2020/VOP/IR
15. Informace ohledně možného postupu změny výplaty sirotčího důchodu u dítěte, které je svěřeno do náhradní (rodinné) péče ze dne 15. července 2021, č. j. MPSV-2021/111722-233/1
16. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky č. 1/2016 ze dne 15. ledna 2016, č. j. MPSV-2015/67585-231
17. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky a náměstka pro řízení sekce zaměstnanosti a nepojistných dávek č. 16/2007 ze dne 5. října 2017, č. j. MPSV-2017/134041-23
18. Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 26. října 2020, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2021 publikované pod č. 435/2020 Sb.
19. Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 11. října 2021, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2022 publikované pod č. 380/2021 Sb.
20. Příručka pro nastávající rodiče – účelová publikace České správy sociálního zabezpečení a Úřadu práce České republiky. Praha 2021.
21. Příručka evropského antidiskriminačního práva, Agentura Evropské unie pro základní práva a Rady Evropy, 2020.
22. Příručka Poručenství dětí bez rodičovské péče – příručka pro posílení poručenských systémů k uspokojování zvláštních potřeb dětských obětí obchodování s lidmi, Agentura Evropské unie pro základní práva, 2015.
23. Národní strategie ochrany práv dětí pro období 2012-2018 a související akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí a zprávy o plnění Národní strategie ochrany práv dětí a akčních plánů
24. Národní strategie ochrany práv dětí pro období 2021-2029 a související I. akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí
25. Upřesnění Ministerstva práce a sociálních věcí k výkladu pojmů zavedených zákonem č. 363/2021 Sb. do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 47a odst. 1 – zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče
26. Součinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při posuzování nároku prarodičů a praprarodičů na odměnu pěstouna ze dne 7. prosince 2012, č. j. 2012/95047-21

27. www.cssz.cz, www.uradprace.cz, www.justice.cz, www.ochrance.cz, www.psp.cz,
www.usoud.cz, www.pravonadetstvi.cz

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Počet a výše vyplacených dávek pěstounské péče v září 2022

Tabulka 2 – Výše odměny pěstouna v Kč do 31. prosince 2021

Tabulka 3 – Výše odměny pěstouna v Kč od 1. ledna 2022

Tabulka 4 – Výše odměny pěstouna u osoby v evidenci od 1. ledna 2022

Tabulka 5 – Částky životního minima a výše odměny pěstouna při péči o jedno dítě

Tabulka 6 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby bez vyživovací povinnosti

Tabulka 7 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby s vyživovací povinností

Tabulka 8 – Výše příspěvku při převzetí dítěte od 1. října 2022

Tabulka 9 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč do 30. září 2022

Tabulka 10 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč od 1. října 2022

Tabulka 11 – Porovnání dávek

Tabulka 12 – Počet nových pěstounů na přechodnou dobu

Shrnutí (abstrakt) a klíčová slova

Tato rigorózní práce se zabývá sociálním zabezpečením osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Osobami nahrazující péči rodičů jsou nejčastěji pěstouni nebo osvojitelé. Práce popisuje velmi zevrubně všechny dávky pěstounské péče, dále zmiňuje specifické podmínky některých dávek nemocenského pojištění nebo státní sociální podpory. Je zde zpracována i část, která se věnuje nové dávce – zaopatřovací příspěvek. Práce zohledňuje zásadní změny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí provedené zákonem č. 363/2021 Sb. Tyto změny se týkají koncepčního pojetí pěstounské péče a na to navázaná diferenciací dávek pro zprostředkované a nezprostředkované pěstouny.

Klíčová slova

Sociální zabezpečení, pěstounská péče, osvojení, dávky pěstounské péče, odměna pěstouna, peněžitá pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, nemocenské pojištění, důchodové pojištění, mateřská dovolená, rodičovská dovolená.

Abstract and Keywords

This rigorous thesis deals with the social security of persons replacing the care of parents and children entrusted to them. The persons replacing parental care are most often foster parents or adoptive parents. The work describes in great detail all benefits of foster care, and also mentions the specific conditions of some benefits of sickness insurance or state social support. There is also a section devoted to the new benefit – the provision allowance. The work takes into account the fundamental changes in Act No. 359/1999 Sb. (Coll.), on the social and legal protection of children implemented by Act No. 363/2021 Sb. (Coll). These changes relate to the conceptual concept of foster care and the resulting differentiation of benefits for mediated and non-mediated foster parents.

Keywords

Social security, foster care, adoption, foster care benefits, foster parent's remuneration, maternity allowance, parental allowance, sickness insurance, pension insurance, maternity leave, parental leave.